

UNA VERSIÓ CATALANA DEL *LIBRE DE LES HERBES* DE MACER

I

L'herboteràpia, tan antiga com la Humanitat, s'ha valgut, des de la invenció de l'escriptura, de catàlegs o llistes més o menys ordenades i metodiques de les plantes dotades de virtuts curatives reconegudes o suposades. Llur conjunt — herbes, mates, arbusts, arbres — constitueix la matèria farmacèutica vegetal, del vastíssim i variat repertori botànic i ofical de la qual són les precioses qualitats dels simples les que han fet, en tots els temps, tan simpàtic el concepte de la flora medicinal. Fins al segle XVII, la medicina era enterament basada sobre les plantes.

Els eufònics noms greco-llatins que els *simplicia* ostenten, en gran part imposats per Dioscòrides i Galí, per Plini i Columela en llurs clàssics tractats, són bellament suggeridors de reminiscències mitològiques: *Capillus Veneris*, *Barba Iovis*, *Artemisia*, *Centaurea*; o toponomàstiques del país dels déus i de les muses: *Achilea*, *Armeniaca*, *Cydonium*, *Rhamnus*.

Les harmonioses desinències d'aitals noms devien contribuir a la gràcia cadenciosa dels versos que canten les excel·lències de les herbes en el poema *De herbis*, avui desaparegut, obra del poeta veronès Aemilius Macer o Emili Macre (anys 70-16 a. J. C.), contemporani i amic d'Ovidi i de Virgili. Aquest el cita en les seves *Elegies* com a subjecte de la seva particular afecció, autor d'altres dos poemes, igualment perduts, del mateix gènere: *Ornithogonia*, sobre els ocells, i *Theriaca*, sobre les serps, composicions en les quals aprengué — diu el Mantuà — a conèixer quines herbes curen i quines serps danyen («quaeque nocet serpens | quae iuvat herba»).

No és degut, però, a l'amic de Virgili l'original del text en prosa catalana medieval del Macer que donem a conèixer ara, sinó a un fingit Floridus Macer, que, bastants segles després, vers la meitat del XII, escrivia en llatí bàrbar un poema de més de dos mil hexàmetres, titulat

*De viribus seu de virtutibus herbarum.*¹ El pseudònim llatí figurat al cap d'aquesta obra, ho fou amb pretensió de donar-li aire i sabor d'antiguitat clàssica pel seu veritable autor, que sembla actualment comprovat d'haver estat un francès, Othon de Meudon, abat de Beauprai, mort el 1161.

El sobredit poema baixllatí imita en la seva confecció la forma del clàssic d'Emili Macer, del qual són coneguts uns fragments salvats, que Bahrens va incloure en una col·lecció de trossos escollits d'autors llatins.² Ambdues composicions es divideixen en capítols dedicats a sengles plantes, i de cadascuna d'elles són exposades les respectives propietats curatives.

El text de Floridus Macer gaudí de gran prestigi durant l'època medieval, que veié profusament multiplicades les seves còpies, a través les quals va allunyant-se cada vegada més de la forma versificada pròpia de la versió primitiva per convertir-se, a la llarga, en compassada prosa de llatí vulgar del tipus oficinal imperant en les obres científiques de la baixa Edat mitjana, transformació més pronunciada encara en les versions successives que es produeixen en els idiomes neollatins, particularment en les catalanes, molt lliures, les quals presenten, ultra una transcripció desordenada en diversos punts, la supressió de molts capítols de l'obra original.

De la voga assolida pel Macer a les terres catalanes en tenim testimonis coetanis, tals com aquell del mallorquí En Pax, que escrivia en la seva *Doctrina moral*: «E si volets haver conexensa de la virtut de les herbes, que legits lo libre de Maser, qui és versificat. Mes diu Sòcrates que no deu hom tastar alguna erba que hom no conega» (cap. xi., *Que per legir sab hom totes coses*). Igualment la testimonia un anònim valencià dins el ms. 216 de la Biblioteca Universitària de València (fol. 94): «O tu, legidor d'aquest libre, si a tu per aventura plau o desiges saber la manera e los temporals covinents ab lavor de la terra, lig lo libre de Virgili; emperò si més desiges saber e conèxer les virtuts de les herbes, lig lo libre de Macer, qui és verifficat e t'o mostre...»

La matèria del text sofreix, d'altra banda, una alteració deguda al considerable enriquiment que suposa la incorporació a la farmacopea occidental de les espècies i drogues introduïdes als mercats europeus per importació dels ports de Llevant, seguint les noves vies comercials obertes per les Croades.

D'una tal característica alteració participa la traducció catalana en

1. Publicat modernament (1832) per un erudit metge alemany, J. L. Choulant, nat i resident a Dresden, on dirigí l'Acadèmia de Medicina i fundà, el 1841, una «Bibliotheca medico-historica», notable publicació d'arqueologia medical. El poema medieval, aparegut primer en impressió incunabile (Nàpols 1477) i diverses vegades reeditat fou traduït al francès sota el títol *Fleurs du livre des vertus des herbes* (Rouen 1588).

2. *Fragmenta poetarum romanorum* (Leipzig 1886).

prosa de finals del segle XIV, dins cada un dels dos manuscrits que en coneixem, bastant diferenciats de redacció i d'ortografia de trast en trast, idènticament però coincidents en altres, així com si fossin ambdós copiats, amb alternança, d'uns altres dos manuscrits distints més antics, ignorats avui. Els dos coneguts es conserven a la Biblioteca Nacional de París (*fonds espagnol*, 210, fol. 10^v)³ i a la Universitat de València al còdex miscel·lani *Varios* (sign. 92-4-18),⁴ respectivament.

Publiquem ara el de París, inèdit i més extens, encapçalat amb una taula de matèries, que falta a l'altre, amb les rúbriques «de les herbes e de les espècies e dels legums e de les fruytes e de les carns qui són bones e profitoses».

Del text de València és feta una breu menció pel P. J. L. Villanueva,⁵ el qual, després d'haver examinat el referit còdex, llavors guardat a la llibreria del convent de Predicadors d'aquella ciutat, on l'illustre religiós es trobava de pas per a Tortosa, fixà la seva atenció en *Lo libre que féu Macer de les herbes quina virtut han*, «del qual», escriu a son germà, «acaso pudieran aprovecharse útilmente los botánicos modernos». Fou publicat aquest text dins els toms VII al X (anys 1905-08) de la «Revista Valenciana de Ciencias Médicas», per Faustí Barberà, metge valencià de grata memòria. Posteriorment el bibliòleg J. Ribelles i Comín,⁶ en donar també notícia del text, en copià una gran part, sense advertir, a l'igual del doctor Barberà i, més anteriorment, de Massó i Torrents,⁷ la falta del foli 59 i la transposició en l'ordre de quatre altres, els compresos del 50 al 53, a causa d'haver-se'n entrecruat la numeració en temps ulterior a la compilació del còdex.

Ferran Colom posseï un manuscrit castellà del tractat de Macer, el qual figura inscrit en el seu *Registrum librorum don Ferdinandí Colon*, al núm. 2087.⁸

II

Per a formar-se una idea de la riquesa mèdica atresorada dins el llibre de Macer, bastarà de recórrer-ne les pàgines en ràpida ullada i d'observar la

3. A. MOREL-FATIO, *Catalogue des manuscrits espagnols de la Bibliothèque Nationale* (Paris 1892), núm. 95.

4. M. GUTIÉRREZ DEL CAÑO, *Catálogo de los manuscritos existentes en la Biblioteca Provincial y Universitaria de Valencia*, II (Valencia 1913).

5. *Viaje literario a las iglesias de España*, IV (Madrid 1806), carta xxxiii.

6. *Bibliografía de la Lengua Valenciana*, I (Madrid 1920), 379.

7. *RBC*, VI (1906), 212.

8. B. J. GALLARDO, *Ensayo de una Biblioteca Española de libros raros y curiosos*, II (Madrid 1856), col. 518.

copiositat multiforme dels remeis, d'ús adés intern, adés extern, que pròvidament ofereix la flora medicinal per a curació o alleujament (*profit* en el manuscrit) de tota mena de malalties agudes o cròniques, sense fer excepció de les més perilloses i difícils, amb inclusió de les incurables tals com la llebrosia, l'epilèpsia i el càncer, segons hem de veure més avall.

A part les epidèmies pestilencials de procedència oriental que flagel·laven amb aterridora repetició les poblacions medievals d'Europa, no eren menys de témer els grans i dolorosos mals, de caràcter endèmic, que solien afligir cruelment les gents que vivien en ciutats i viles estretament cenyides per muralles desmesuradament altes, allotjades en cases comunament llòbregues i malsanes, situades en carrerons sòrdids i tortuosos de barris infectes. Regnaven allí les febres en totes llurs extenuants varietats: quotidianes, tercianes, quartanes, etc., i eren massa freqüents les xacres escorbútiques i llatzeroses, de tinya i parasitisme, de sarna i ronya, conseqüència inevitable de la falta de condícia motivada per l'escassetesa, quan no per la carència absoluta, d'aigua corrent, i de l'enrarament i la corrupció de l'aire ambient.

A aquestes calamitats pretén el nostre *bon mestre de medicina* Macer de donar, en la seva compendiosa obra, remei adequat per a cada cas, mitjançant composicions medicamentoses a base de primeres matèries procedents del regne vegetal i també de l'animal (cera, mel, almesca, castori, sèu, saïm, carns, etc.), remeis tots ells tradicionalment ben apreciats pels nostres avantpassats tant com desdenyats, més o menys raonablement, per les generacions actuals oblidadisses o desconixedores de la beneficiosa eficàcia de moltes d'aquelles simples receptes dels apotecaris, especiaires i herbolaris d'antany, encara utilitzables en terapèutica a despit de la sapient farmacognòsia d'enguany, no sempre, d'altra banda, encertada en les seves fórmules específiques, complicades d'exquisitats prefabricades de l'enginyeria química.

Les *virtuts de les herbes*, o sia, les forces específicament guaridores pròpies de cada una d'elles, aplicades als distints òrgans o regions anatòmiques del cos afectades d'indisposició o malaltia determinada, es dedueixen de les prolises i sovint supersticiososes consideracions exposades en els paràgrafs del text referents a cada planta, fruita i espècia que s'hi contenen.

Així, classificarem aquelles herbes, segons llurs propietats, de la següent manera.⁹ *Abortives*: la sedrea (sajulida), la nepta i la sàlvia. *Acropòtiques*: el malvisca (malví) i l' Janet. *Acústiques*: el porro, la cídula (agrella o vinagrella) i el morritort. *Afrodisíacques*: l'ortiga, el porro, el

9. Fem l'enumeració per ordre alfabètic.

fonoll i l'oruga (ruca). *Antiasmàtiques*: la nepta i el mellitó (melilot o amelgó). *Anticanceroses*: el pebre negre, l'ulló (?) i la sement de la pastanaga. *Antídots o alexifàrmacs*: l'artemísia (altimira), la camomilla (camamilla) i el liri blanc. *Antiemètics*: la betònica i l'espig (espígol). *Antiflogístics*: el veyléon (jusquiam), el pelitre (piretre) i l'encens. *Antihelmíntics o vermífugs*: la nepta i l'artemísia (altimira). *Antihipocondríacs*: la berbena i les cebes. *Antinefrítics*: la camomilla (camamilla) i el senabre o mostalla. *Antinoics*: el pebre negre i la sàlvia. *Antiparalítics*: el pelitre (piretre) i l'aristològia (aristolòquia). *Antipodàgrics*: la cídula (o agrella) i l'almoll (armoll). *Antiràbics*: la pallada i la nepta. *Antisàrnics*: la llapassa, el quinquefòlium (cinc-en-rama) i l'ala. *Antisèptics o antipútrids*: la nepta i el poliòl. *Bèquics*: el lèbor (elhèbor) blanc, la mirra, la dragoneta, el porro i la celònia (celidònia). *Callicida*: el liri blanc. *Carminatiu*: l'espig (espígol), la llapassa i el malrubí. *Catagmàtics*: la berbena, l'orenga i l'oruga (ruca). *Catàrtics*: l'atzaró (atzari) i l'ala. *Cefàlics*: la berbena, la cídula (agrella o vinagrella), les avellanes i l'all. *Confortants*: l'orenga i la jonça. *Cosmètics*: el morritort, la canyella, el castori, el liri blanc o assutzena, l'hisop i la sàlvia. *Dessecants*: el liri blau i el plantatge. *Diurètics*: l'anet, el fonoll i el serfull (cerfull). *Dulcificant*: el senixó (xenixell). *Emmegogs*: el donzell i les cebes. *Emollients*: les cebes, el veyléon (jusquiam) i el malví. *Errins o rinàlgics*: l'encens, l'ortiga i l'hisop. *Esplenètics*: el morritort i la sement del senabre o mostassa borda. *Estomacals*: la jonça, les malves i la llapassa. *Esternutatoris*: l'elhèbor blanc, el morritort i la mostassa. *Evacuants*: l'elhèbor i la betònica. *Febrífugs*: el plantatge major (plantatge ample), el plantatge menor o llançolada (plantatge de fulla estreta); del regne animal obra així mateix com a febrífug el castori. *Filocapillars o tricòfers*: l'àloe i les sements de l'ortiga. *Galactòfors*: el fonoll, l'anet i la lletuga. *Hemòfils*: les móres; en el regne animal, la carn de vedell. *Hepàtics*: la canyella i el quinquefòlium (cinc-en-rama). *Refocillants o hilarants*: l'aristolòquia, la llengua bovina, la jonça i la berbena. *Insecticides*: el serfull (cerfull) el donzell o herba donzell i l'artemísia (altimira). *Laxants*: les cols, les móres, els raïms, l'orenga, les alfolves (fenigrec) i el levístic. *Litomtríptics*: la peònia, la jonça i la betònica. *Maduratiu*: el liri blanc o assutzena. *Melangogs*: l'àloe i l'orenga. *Mundificants*: el morritort i el donzell. *Nervi*: el senixó (xenixell). *Odontàlgics*: el morritort, la llapassa o bardana i el plantatge major. *Oftàlmics*: la cídula (agrella), la centaurea, la celidònia, la dragoneta o dragonet i el donzell o herba donzell. *Pectoral*: la dragoneta. *Pulmoníacs*: el raïm pansit o pansa, l'alfolva o fenigrec i l'ortiga. *Refrescants*: les magranes i la verdolaga. *Restrenyents*: l'api, l'anet, la verdolaga, les prunes agres, la llapassa i la ruda. *Sarcòtics o incarnatiu*:

la rosa, la gramandrea o germandrea (camedris), la berbena, el veyléon (jusquiam) i el lliri blau. *Sialagog*: el poliol. *Somnífers*: l'opi extret del cascall i les ametlles. *Sudorífics, diaforètics o hidròtics*: la nepta, l'oli del pelitre (piretre) i l'ortiga. *Traumàtic o vulnerari*: l'oruga (ruca). *Uterins*: la peònia i el malví; del regne animal, el castori.

A una tan dilatada sèrie de plantes medicinals, exposades segons llurs virtuts en grups contraposats a uns altres de malalties, s'ha d'afegir la menció particularitzada de plantes especialment antagoniques de diversos mals distints dels ja enumerats.

Anotarem, per consegüent, la virtut de les cebes contra l'afàsia, de la mirra contra l'afonia, de la mostassa i de la llengua bovina o buglossa contra l'amnèsia, de la nepta contra les bubes negres, del porro contra l'embriaguesa, del celiandre (celiàndria o coriandre) i del plantatge contra el foc de Sant Antoni o *foc salvatge*, de l'ala i de l'àloe contra l'hèrnia o *rompedura dels budells*, de l'hisop i de l'atzarí contra la hidropesia, d'aquest últim contra la ciàtica, de les cols i de la nepta contra la llebrosia o lepra, del camedris contra la letargia, del romaní i de la ruda contra l'ardor luxuriosa (*enceniment de luxuria*), del donzell contra el mareig, de la nepta contra la disenteria (*menaó*), del poliol contra la picor (*menjaó*), del plantatge contra la menorràgia, de la ceba i de la ruda i de la berbena contra l'ozena, de la peònia contra el malson, de la malva contra els polls, de la dragoneta contra el pòlip, de la jonça i de l'encens contra les cremades, de la canyella contra la tos humida.

Contra tot mal, doncs, sembla haver-hi, segons Macer, medicina suficient a superar-lo, inclusos aquells tinguts per més terribles, ja que veiem en el seu llibre com és vençut el lupus pel morritort, així com ho és el noli me tângere per la colombrina (briònia o carbassina), i ho és igualment l'epilèpsia o gota caduca pel senabre o mostassa.

I per si totes aquestes curacions, tot i ésser tan extraordinàries, poguessin semblar poc, hi ha encara en el llibre remeis més fabulosament operatius: ja contra la gelosia, mitjançant l' Janet, ja per al redreçament dels contrafets, mitjançant la rel del lliri blau polvoritzada, ja contra les porcellanes per mitjà de la rel de la llapassa o bardana, ja contra tot beuratge d'herbes verinoses mitjançant la briònia, ja maliciosament infecundants o impeditius de la concepció com la nepta, ja contra el morfíisme per l'acció de l'artemisia (altimira), ja poderosos fumigatoris forallançadors o allunyadors de les temibles serps, tals com el romaní, o el morritort, o, més encara, contra els mateixos rèptils — remeis que podríem dir-ne ofiomàquics —, tal la betònica, i ja finalment també contra els dimonis, més temedors si cal, obrarà l'aristolòquia.

Van en el text oportunament mencionats els productes dels tres regnes

naturals en tota llur rica varietat, els quals, com a auxiliars, es mesclen amb les herbes medicinals per a l'elaboració segons art de les distintes preparacions medicamentoses. Del regne mineral es compten: l'aigua de pluja, la sal, l'alum, etc., i del vegetal: els vins blanc i vermell, l'oli rosat i el d'olives, el vinagre, les farines d'ordi i de faves, el blat cuit, la molla de pa, les fogasses, el pa frumentaci, el llevat i la pega, les fulles de salze i les de lletuga, l'encens i els estams de la flor del safrà (fils de safrà), el pebre i l'ellèbor negre, les panses i les figues seques blanques, les ametlles amargues i les lleties, etc., etc. Del regne zoològic són utilitzats als mateixos fins: la mel i la cera verge, la clara d'ou (blanc d'ou) i la llet de cabra, el saïm d'ànec, d'oca i de gallina, el llard i la mantega, les orines, el greix de la llana suarda o sutjosa (*lana sutza*) i el fel de bou, el brou gras (*sabrer gras*) i la carn de porc fresca, etc., etc.

Tots aquests materials entren, per tant, en la composició dels diferents preparats farmacognòstics: pocions, electuaris (*lletovaris*), aixarops, decuïts, infusions, unguents, emplastres, perfums, garlandes i cints o cinyells d'herbes, etc., aplicats en banys i pediluvís, en clisters (*crestiris*) i aspersiones, untets i fregues, apòsits i fumigatoris, etc.

III

L'heterogeni conjunt de recursos curatius que en aplegat resum venim exposant, ens ofereix una visió retrospectiva de la pràctica de les ciències mèdiques durant l'Edat mitjana a Catalunya. Els *metges de física*, a l'igual dels de *cirurgia*, i dels especiaires, apotecaris i herbolaris, excel·lien en l'exercici de llurs arts respectives i proporcionaven a llur dolença clientela remeis delicadament confeccionats en manipulacions magistrals, tal com apareixen, per exemple, les minuciosament explicades en el nostre text, ja sia qüestió de la dessecació de les rodanxetes seccionades de la rel del lliri blau, o de la preparació dels colliris de betònica, de centaura i de fonoll, o de la de l'oli rosat, o de la de l'opi o la de l'enginyós fumigatori de la centaura contra la càries dentària.

Respectuós amb la tradició científica, no oblida mai el *bon mestre Macer*, o potser millor el traductor català, d'invocar, en suport del seu dictamen, l'autoritat dels *hòmens savis antics*, els preclars noms dels quals apareixen de continu en els passatges del seu llibre. A la peregrina opinió d'Hipòcrates, afirmativa «que'ls pixats d'aquells qui menjen les cols és molt profitós, si és escalfat, al mal dels nirvis (!)», és comparable la no menys sorprenent atribuïda a Gal·liè sobre l'estrany poder de la rel de la col, «qui està dejús terra, en tal manera que depuys que la aja arren-

cada no tochi en terra, si la lligues al coyl de l'hom qui ha ratella, jamás no li farà mal». Acceptades ambdues, cal admetre amb igual respecte, tocant a les excellències de la col, el dictat de Cató, *un savi filosof*, de qui és coneguda la predilecció per aquella hortalissa, les propietats de la qual, juntament oftàlmiques i galactòfores, són al seu torn ponderades per un tal Ceprus o Geperus — Cyprus, en el ms. de València —, un altre *savi mestre*, la biografia del qual ignorem i que és citat anteriorment en el capítol de les cebes, per ell adduïdes com a molt profitoses per al ventre i rubefaents.

Galiè és també citat en tractar del coriandre o celiàndria, i, més avant, a propòsit de la rel de la peònia que, lligada al coll en la forma que s'ha vist la de la col, «sana e delliura aquell qui cau de gota» i «asò és veritat e Galienus ho prova en esta manera», això és, relatant-nos l'anècdota de l'infant que, allà a l'Orient, portant lligada al coll la rel de la peònia, caigué de tot el llarg de son cos a terra en deslligar-se-li per atzar, i com, lligada de nou, s'alçà sens mai més tornar a caure.

No podia faltar en un tractat de botànica el testimoni de Dioscòrides, que diu, respecte a l'all, «que, si és cuyt ab santàurea e donat als idròpichs, profite'ls molt. Encara diu Dioscòrides e'l mana cuyt menjar a aquells qui han mal en les arenes», i així mateix de la ceba «diu Dioscòrides que si piques la seba crua ab sal, profita molt als morsos verinosos de les serps si és posada de sus.» D'Avicena, *un savi metge*, és adduïda l'autoritat tocant a l'ús de la mostassa.

Però, entre els autors, el que, sens disputa, major crèdit mereix al Macer i apareix més vegades citat, és Plini segon, l'insigne enciclopedista i filòsof naturalista, que ell anomena *el mellor serurgià* i de qui insereix la coneguda història de l'infant que arrencà els ulls al poll de l'oreneta, el qual, tornat al seu niu, recobrà la vista per la virtut de la celidònia, oportunament duta i aplicada per la mare que acudeix solícita volant al socors: «e per assò prova Plinius que aquesta erba és molt profitosa als uyls encegats». De no menys prodigiosa màgia seria el poder de la berbena, que, tinguda en la mà i preguntant al malalt pel seu estat, permet de saber de cert, segons sia la resposta bona o mala, si aquell sanarà o morirà de la seva malaltia. Admesos ambdós casos, eren perfectament creïbles les virtuts assenyalades, per exemple, a l'altimira, que «diu Plinius que si és picada e beguda ab vi, o posada sobre les infladures, sana-les»; a la jonça, que semblantment «diu Plinius, savi físich, que si la muller és banyada de la aygua hon serà cuyta aquesta erba, si ten la creatura morta en lo ventre, farà-la-li gitar»; al xenixell, planta «que axí com diu Plinius que és bona a la dolor de la dent, e demostra en qual manera» tan eficaç i senzilla com és d'arrencar-ne, sens valer-se de cap eina, la rel i tocar

amb ella tres vegades la dent o el queixal que fa mal, escopint cada vegada que seran tocats i tornant la planta, tal com estava, al lloc d'on fou arrencada; a l'ellèbor blanc, el qual «Plinius demostra a cascun mestre com la deu hom pendre», ço és, usant laxants durant set anys (!) abans de prendre'l i estant-se de menjar res la vigília de la presa, i quant a l'ellèbor negre, menys perillós, «diu Plinius que aquell qui volrà pendre la pólvora d'esta erba per purgar dejús, no'n deu pendre sinó lo pes de dos diners e aurà assats compliment», i a la verdolaga, finalment, que «diu Plinius que aquesta erba ha aquelles enlexes vertuts egualment de la sídula».

Acaba la desfilada d'autoritats amb la presència de quatre altres grans figures del món antic: un «savi philosoph qui ha nom Aristòtelus» que, a propòsit del levístic (olivella), diu «que aquesta erba és molt mala en beuratge e a calor e als uyls» i que la seva sement no és bona sinó en electuaris (emperò afegeix, per la seva part, Macer, contradient aquesta sentència de l'Estagirita: «mas, diga què's vuyla, que'ls ancians molt la loaren, e per ço no trop negun qui consentrà aquesta rahó del dit Aristòtelus»); Sòcrates, «que fo un savi físich» (!), el qual diu del coriandre «que la fembra estancarà de sa flor que no li vendrà, quant grans del seliandre menjarà»; Apelles, el gran pintor de l'illa de Cos, del qual és mostrada una fórmula de preparació de l'oli rosat, «en qual guisa se deu fer l'oli de les roses en temps d'estiu ben fresques»; i Mitrídates («Marídates qui fou Rey»), del qual és mencionat el clàssic antídote, el mitridat, triaga de la seva invenció, en la complexa composició de la qual entraven «xxx. fuyles de la ruda ab una pocha de sal e ab .iiii. grans de nous e ab dues figues, e feyen-li menjar asò tots dies en dejú», i així el rei del Ponto «era armat de tal menjar que no temia verí negun». Clou la llista el nom del mateix Macer, «Maser qui féu aquest libre», on figura, al fol. 48, el seu colliri del suc de la celidònia en flor, cuit suaument amb mel en olla d'aram «entrò que's fassa espès, mas sia bé escumat, sàpies que no és neguna medicina que més vayla a la escuretat dels uyls».

IV

A continuació donem fidelment el text del manuscrit de París, amb la sola regularització de l'ús de *u* i *v* i de *i* i *j*, i del de les majúscules. Separem els mots per mitjà de l'apòstrof (per als casos de proclisi), punt volat (per als casos d'enclisi) i guionet (per als pronoms que van a continuació del verb sense reducció). Accentuem segons les habituds modernes.

Si alguna vegada ens apartem de la lliçó del manuscrit, ho consig-

nem en nota. Anotem, també, els casos en què hem preferit la lliçó del manuscrit de València, o quan creiem que les lliçons d'aquest poden ajudar a aclarir les del manuscrit de París.

En un glossari posat al final d'aquest treball intentem de donar els equivalents científics dels noms botànics vulgars que apareixen en el nostre text.

TEXT*

[f. 1^a] COMENSA LO LIBRE DEL BON MAESTRE DE MEDIÇINA MAÇER, DE LES VERTUTS DE LES ERBES

E PARLA PRIMÈRAMENT DEL DONZELL. — Donzell és una erba en quaix de calent natura. E és fortment amarga. Aquesta és la primera sua virtut que ha : que si és cuyt ab aygua de pluya, depuys aquella aygua refredada a la serena serà beguda, si ha lombrichs, || matar-los-ha e fer-l'à moltes veus exir a cambra. E si ha dolor en lo ventre tolrà-la-li.

[f. 1^b] Item, ha altra virtut : que fa ben pixar e fa venir a la fembra de son temps.

Item, ha altra força : que si la piques ab sal e ab pebre e ab les fuyles de la ruda, profita molt al ventre si és beguda ab vi mesclada ho ab aygua crua ho cuyta.

* A continuació donem les rúbriques, que en el manuscrit precedeixen, amb una altra foliació, el text de Macer :

«En nom de Déu e de nostra dona santa Maria comensen les rúbriques d'aquest libre appeylat Maser, lo qual parla de les virtuts de les herbes e de les espècies e dels legums e de les fruytes e de les carns qí són bones e profitoses :

Primerament, del donzell. .i.^a || De la ortiga. .ii. || Del ayl. De la palantatge major. .iii. || De lançolada, ço és plantatge menor. .iiii. || De la ruda. .v. || De violes. .vi. || De aristològia. De malrubí. .viii. || De isop. De liri blau. .ix. || De ala. .x. || De api. .xi. || De malvisch. .xii. || De sàlvia. .xiii. || De anet. .xiiii. || De bretònica. .xv. || De porro. .xvi. || De camamilla. .xvii. || De la nepta. .xviii. || Del poliol. .xix. || Del fonoly. .xx. || De la cídula. .xxi. || De verdolaga. De latugues. De roses. .xxii. || De liri blanch. .xxiii. || De serfuyt. Del almoyl. .xxv. || De celiandre. De sedrea. .xxvi. || De levístich. .xxvii. || Del morretort. .xxviii. || De la oruga. .xxviii. || Del cascayl. .xxx. || De sebes. .xxxii. || De lengua bovina. Del sanabre, ço és mostaylla. .xxxiii. || De cols. .xxxv. || De saffanària, ço es pastanagua. .xxxvii. || De la orengua. .xxxviii. || De atzaró. .xxxviii. || De la artemisia. .xl. || De abró-tanum, ço és romaní. .xli. || De altres virtuts de la nepta. .xlii. || De santàurea. De gramadrea. .xliii. || De lapasa. De vylo. .xliiii. || De jonsa. De peònia. .xliv. || De mellitó. De senixó. .xlvi. || De celònia. .xlvii. || De dregoneta. .xlviii. || De lèbor blanch. .xlviii. || De lèbor negre. .l. || De berbena. .li. || De moreyla. .lii. || De veyléon. .liii. || De malves. De quinquefòlium. .liiii. || De colombrina. .lv. || De mirra. De la pallada. .lvi. || Del pebre. .lvii. || Del petitre. Del comí. .lviii. || Del galengau. De citoval. De girofle. De caneyla. .lviii. || Del castor. Del espich. .lx. || Del ensens. De àlohe. .lxi. || De faves. De sirons. .lxii. || De alfobles. De gin-gives. De rayms. .lxiii. || De móres. De présechs. De magranes. De peres. De prunes. De sireres. De nous. De avaylanes. .lxiii. || De amenles. De carns. .lxv.

Item, ha altra virtut : || que si és mesclada ab mel e se'n unta hom los [f. 1^c] uyls, val molt a la dolor d'aquells.

Item, can és cuyta esta erba, profita a les oreyles qui són plenes de carn, si és mesa dins, e val molt a aquells qi dormir no poden.

Item, si és picada esta erba e la poses desús la plaga del cap, munda-la.

Item, si és cuyta en aygua, aquella aygua és molt bona a menjahó.

Item, si aquell qi entra en la mar la bou ab vi, no aurà ja fasti ne gitarà per la bocha.

Item, si és picada e en .i. drap ligada als collons qi son inflats, fa'ls tornar en son estat.

Item, si és posada desots lo capsal del lit hon jau lo malalt que ell no'u sàpia, fer-l'á ben dormir.

Item, si la lengua del hom és inflada e'y poses d'esta erba mes||clada [f. 2^a] ab mel dejús la lengua dextimflar-s'á.

Item, si és picada e posada sobre la lilla del uyl que hi aja colp, tolrà-lo'n.

Item, si la mescles ab vi e'n fas tinta, la carta qi sia escrita d'esta tinta jamés no li menjaran tnyes ne altres vèrmens.

DE LA ORTIGA. — Ortiga ha moltes virtuts : que, si és moltes vegades beguda, sana la tos e romp lo fret dels polmons || e la infladura del ventre. [f. 2^b]

Item, si la pólvora d'ella és mesclada ab mel e la menja hom, ho lo such d'ella vert begut, profita molt a aquest mateix mal.

Item, la rayl d'ella si és mesclada ab vinagre, abaxa la infladura del esplè e profita molt [a] mals dels peus.

Item, si lo such d'esta erba, ho les fuyles, és posat en les narils dintre, trausanch, || car, tanta és la sua força e la sua gran calor, que fa exir sanch. [f. 2^c] Mas, si tu vols estancar la sanch cant corre molt per les narils, pren lo such d'ella e unta-te'n lo front e val.

Item, si la sement d'ella beus ab vi mesclat, dóna voluntat de fembra.

Item, si la mescles ab mel e ab pebre mòlt, val a asò mateix si és mengada.

Item, si beus l'aygua en què serà cuyta esta || enba, farà't moltes veus [f. 2^d] exir a seyla.

Item, si és cuyta ab oli, farà't suar si te'n untes.

Item, si la egua, ho la vacha, ho la hoveyla, ho la truja, ho la fembra, no haurà voluntat de ajustar-se ab mascle, prin lo such d'ella, unte'n la natura, e tantost aurà voluntat ab mascle.

Item, si del such qi hix de la sement te untes moltes veus lo cap, no't cauran los cabeyls.

DE AYL. — Ayl diu Maser que és calent e sech, e és aquesta la primera [f. 3^a] virtut : que si és picat e posat sobre la infladura de serp ho d'escorpí ho sobre los morsos de can rabiós, sàpies que molt profitarà.

Item, si és cuyt ab holi ab totes ses fuyles e puy lo poses sobre los morsos mortals, sanar-los-ha.

[f. 3^b] Item, diu Ipocràs que si és cuyt ab leyt || e depuys beu hom la leyt, que és molt bona a la dolor de la illada.

Item, diu Diascòrides que si és cuyt ab santàurea e donat als idròpichs, profite'ls molt. Encara diu Diascòrides e'l mana cuyt menjar a aquells qi au mal en les arenes.

Item, diu Pectàgoras que, si és cuyt ab vi e ab seliandre, és molt profitós si és menjat ho begut al cors del hom.

[f. 3^c] Item diu Masser que, si és cuyt ab faves e depuys picat e untades del such d'ell les temples, trau dolor del cap.

Item, si prens lo sagi de la ocha, tèbou, ab el mel, e'l poses en la oreyla és molt profitós e bo a la dolor d'ella.

Item, si és cuyt mengat, profita molt a la tos. E si moltes vegades és menjat cuyt, esclareix la vou.

[f. 3^d] Item, si'l piques ab sagin de porch, profita a tota infladura.

Item, si'l menjes el matí en dejú, aygua que beves no't porà noure.

DE PLANTATGE MAJOR. — Plantatge és de dues maneres : la una, que és dita plantatge mayor, e l'altre, plantatge menor. E la menor és appeylada per altre nom lansolada.

La primera virtut que ha la major és que si és mesclada ab mel purga e desecha la umor de les plagues.

[f. 4^a] Item, si és cuyta ab sal || e ab vinagre e la menja hom axí com cols, fa estancar la menahó.

Item, si la piques e la poses sobre la plaga qi molt sagna, estancar-la-ha.

Item, si és trempada ab lo blanch del ou, toyl les manseyles de la cara.

Item, si és per ella enlexa picada e posada en la mordadura del ca, sana-la.

[f. 4^b] Item, si és cuyta ab cols e menjada, ajuda || als idròpichs e cura bé les plagues de la bocha si tens longament lo such en la bocha.

Item, lo such d'esta erba sana la dolor de la oreyla e'l foch salvatge, e profita a aquells qi giten sanch per dejús, e sàpies que és més forts cant és ajustada ab vinagre. E lo such d'ella abaxa la infladura dels uyls.

[f. 4^c] Item, si ab aquesta erba te fregues moltes vegades les dents e les || giyives inflades, molt profita.

Item, si prens lo such d'ella ab lana sutza e la poses a la natura de la fembra, estancar-la-ha.

Item, si és cuyta esta erba en aygua, aquella aygua en què serà cuyta és beguda ab vi, toyl la dolor de les arenes o de la vexigua.

Item, axí com dien los metges que aquell qi ha fich, si porta la rahyl d'ella [f. 4^d] ligada al coy l dona forsa || a aquella estancar e sana la febra tersana, en esta manera : prin .iij. rahils d'ella e pica-les e trau-ne lo such, puys aquell such mescle'l ab atretant de vi, e depuys mescla'y atretanta d'aygua, e, tot asò mesclat, dóna-ho a beure ans que'l prena la acseció.¹ E les febres quartanes en esta manera mateixa les sanaràs.

1. Ms. aspecio.

DE LA LANSOLADA, ÇO ÉS, PLANTATGE MENOR. — Lansolada, aquesta és la sua primera || virtut : que si del such d'ella poses en la plaga que's fa prop dels [f. 5^a] uyls ho de les narils ab lana moyl per .IX. dies, sàpies que sanarà.

Item, si ab lo such d'ella te untes lo ventre, sàpies que te'n tolrà la dolor.

Item, si'l such d'ella dónes a hom qui ha lombrichs, so són, cuchs, fer-los-li-à gitar.

Item, si mescles lo such ab sagín de porch e'n untes les grans plagues, sana-les e || aquest mateix engüent val a la dolor de les oreyles. [f. 5^b]

Item, si hom ha febra quartana e beu del such d'ella dues ores abans que'l prena la asseció, sàpies que sanarà.

Item, si hom aurà febra cotidiana e beu lo such de la sement d'ella, sàpies que sanarà.

Item, si hom va lonch viatge e li dolen los peus, e picha esta erba mesclada ab vinagre e se'n unta los peus, perdrà la || dolor. [f. 5^c]

Item, si el such d'ella beu hom ab vi cuyt moltes vegades, sanarà de la dolor de la vexiga.

Item, la plantatge mayor ha més forsa que la menor, per so com ha forsa de exugar lo podre de la plaga.

DE RUDA. — Ruda, dien los metges que és calent e secha ; virtut ha que profita molt al ventre si és moltes vegades beguda.

Item, si la beu la fembra, farà-li gitar || la creatura morta del ventre. E sà- [f. 5^d] pies que refrena luxúria e profita a la tos, e sàpies que profita a la fembra qui's va de sanch.

Item, si la cous en aygua e'y mescles vinagre, aquella decocció te frena los mals del ventre.

Item, profita molt el pulmó e al pitz e a la dolor de les costelles e a la dolor de les arenes.

Item, si és cuyta en oli verge e ab aquest oli untes aquell qi ha || la febra [f. 6^a] ans que'l prenga, pot bé guarir.

Item, si lo such d'ella mescles ab fel de bou e ab mel e ab sal, e'l poses en la natura d'aquell qi no pot exir a cambra, ab crestir gita-li aquest holi e exirà tantost.

Item, si la mescles ab holi e la beus, oçiu los lombrichs.

Item, si és cuyta ab figues e ab vi, profita als idròpichs.

Item, si la menja hom qi ha los huyls escurs || cant és vert e ben fresca, [f. 6^b] profita e millora la vista.

Item, diu Ipocràs que si la mescles ab lo such del fonoyl e ab fel de gayl e mel, tant de la .i. com del altre, fa molt clara vista.

Item, si'l such d'ella mescles ab holi rosat e ab vinagre, profita molt al cap cant hi ha dolor si'n se unta.

Item, si'l such d'ella és calent en la escorsa de la magrana || e la poses en [f. 6^c] la oreyla hon és la dolor, sàpies que profita molt.

Item, si la menges o la beus crua és bona contra verí e contra les plagues de les narils qi poden molt.

Item, si mets lo such d'ella per les narils estancha la sanch.

[f. 6^d] Maridades, qui fon Rey, prove'n moltes vegades aquesta erba e la sua força en tal manera que feyen pendre de matí al lur Rey .xxx. fuyles de la ruda || ab una pocheta de sal e ab .iiii. grans de nous e ab dues figues, e feyen-li menjar asò tots dies en dejú, e era armat de tal menjar que no temia verí negun.

Item, asò és provat per la mostela qí sol menjar la ruda de matí, e creem que sia profitosa contra tot verí que tostemps ha per costum que, ans qe's combatava ab la serp, menja de la ruda.

DE VIOLES. — Violes jatsia que sien sotils sobre...² [semblen a les del liri e de les roses, e són de tres maneres : blanques, vermelles e blaves. Aquestes totes han eguals forces. La primera força que elles han és aquesta : si són picades lo such d'elles mata la cremor si te'n untes, e als embriachs toll la embriaguesa si són untats del such d'ella.

Item, la viola vermella, si és picada e mesclada ab aygua, profita aquells qui caen de mal de gota e aprofita als uylls qui són en calor.

Item, si piques les fulles ab la mel, sana les postelles del cap.

Item, si la sement és cuyta ab vi profita molt a la muller que's va de sanch.

Item, les raïlls ben picades e ben mesclades ab vinagre profita a l'esplè si són begudes e dessus metudes.

Item, si la erba e la flor o el such d'ella serà pres profita a la tos dels infants. E sàpies que axí com fan los metges oly rosat de les roses, axí fan oly violat.

Item, posant aquells qui tenen les orelles embargades, trau la son e mata la dolor e profita molt a la calentura de qualque dolor hom aja en lo costat, e mata los lombrichs si hom lo beu o se'n unta lo cors, e profita molt a les sanies del cap, ço és, a aquell qui infla qui ho ha del cervell.

Item, si'l hos del cap serà trencat per colp, en tal guisa que'l nafrat no pusca beure, pren la viola ben picada e mescla-la ab vi.

[f. 8^a] Item, dich-te altra virtut molt profitosa : si lo nafrat ha nafra en la dextra part del cap e vols que sane e parle, pren la] | viola e pica-la e posa-la sobre la planta del peu sinestre, e, si és la nafra a la part sinestre del cap, liga la viola a la part dreta del peu e parlarà.

DE ARISTOLÒGIA. — Aristològia és calent e secha e ha aytal virtut, qí és bona contra los morses verinoses axí com de can rabiós ho de serp.

Item, guarex febra terçana e cotidiana si és beguda ho menjada.

[f. 8^b] Item, si és mesclada ab pebre e ab mirra, munda tota podridura.

Item, aquesta erba profita a aquells qí molt escupen, e trau los frets e és profitosa a aquells qí han dolor en lo costat si és mesclada ab aygua e donada a boure.

Item, aquesta erba trau tota espina ho sageta e hos qui sia al cors del hom si és picada e posada desús.

2. Desaparegut el foli 7, que contenia gairebé la totalitat del paràgraf De violes, suplim, entre claudàtors, el text que manca amb la versió del manuscrit de la Biblioteca Universitària de València.

Item, si és mesclada ab mel, sana les plagues e molley la durezza || del esplè [f. 8^c]
e la dolor del costat.

Item, si és mesclada ab aygua e beguda sana les febres e profita molt aquells
qi s'espahordexen e tremolen.

Item, si és beguda moltes veus ab aygua he ab vi, encalsa lo podagra^s
que és malaltia de peus.

Item, és contrariesa al mal que fa hom caure e profita molt a la dolor
del ventre.

Item, és molt profitosa a aquells qi han peralis.

Item, sàpies que'l fum || d'ella à ytal natura que gita les serps e'ls demo- [f. 8^d]
nis de casa, e, si és perfusada la casa ab açò, sàpies que tot lo dia seran molt
alegres e molt joyoses aquells qi'y estaran.

Item, si prens la rahil d'ella e la piques e la poses bé al fons de la fistola,
sana-la e fa la fleronja cobrir.

DE MALRUBÍ. — Marrubí sàpies que és calent e sech e ha aytal forsa que si
és cuyt e begut ab la sement, profita a aquells qi an molts sospirs, e fa les
fembres || tost parir, e guareix les febres cotidianes. [f. 9^a]

Item, si és mesclada ab mel purga les plagues a aquells qi sobreposen carns.

Item, si la beus toyl la dolor del costat.

Item, lo such d'ella profita a totes coses dites.

Item, si lo such mescles ab vi e ab mel, sana los uyls qi són escurs e
millore'ls molt.

DE ISOP. — Isop és calent e sech e ha aytal virtut : que si és cuyt ab mel
e ab figues || seques profita molt a la tos si en aquesta guisa és begut. [f. 9^b]

Item, val molt a la vou roncha si és posada dejús lo paladar e molt tengut.

Item, sana la fleuma si és mesclat l'isop ab vin veyl.

Item, si beus aquesta erba vert o secha, farà't gran color en la cara.

Item, si piques l'isop ab vidre e ab figues e'l poses sobre lo bras qi és
inflat, sana-lo, e als idròpichs sana e'ls desecha la malaltia.

Item, si'l beus ab vi, lo ventre gros te farà delgat, e afluxar-t'à de tot infla- [f. 9^c]
ment qi sia en lo ventre.

Item, si és cuyt ab vi, sana hom de gran dolor si'l beu.

Item, a l'hom qi's dol de la orina que reté, si's perfuma del fum d'esta
erba, tantost pixarà.

Item, si és cuyta en aygua e aquella aygua és beguda, totes les malenances
del cors nedeja.

Item, fa estancar la sanch de les narils si mets lo such dedins.

Item, si lo such és posat en la oreyla, toyl la dolor si és mesclat ab oli rosat. [f. 9^d]

LIRI BLAU. — Liri blau, la major forsa d'ell és en les rahils, per què pendràs
les rajls d'ell e taylor-les-as redones axí com a rava, e depuys pasaràs per mig

3. Ms. podagra.

d'elles .i. fil, axí que la una a l'altre no's acosten, e penja-les en .i. loch sech a la hombra a sechar, per sot dich a la ombra que anans pasaria un any que en [f. 10^a] altre loch no serien || seques.

La primera virtut de les rahils del liri sàpies que és aquesta: que si és beguda ab vi toyl la tos e fa dormir.

Item, si hom ha dins al cors dolor e podridura e beu la pólvora de la rahil ab vi, sana-la, e, en tal guisa presa, profita als contrets e als paralítichs e a aquells qi han fret veyl.

Item, si la muller qi no ha de sa flor bou la pólvora ab vi, tantost la li farà venir.

[f. 10^b] Item, si hom o fembra aurà dolor en les pernes o en les illades e fa gitar per lo ses d'aquesta pólvora ab cristari,⁴ tantost sanarà.

Item, si prens les rahils e les piques ab mel e les poses en la natura denant de la fembra, sanarà de la cotidiana.

Item, si la pólvora de la rahil és posada en les plagues fondes hon són les fistoles, matar-les-ha e sanarà les plagues.

[f. 10^c] Item, sàpies que la pólvora || mesclada ab mel cura e desecha les plagues.

Item, si la pólvora de la rahil és posada solament en les plagues, guarexxles, e, si mescles la pólvora ab mel, cura-les e descarna-les.

Item, si la pólvora picada és posada en l'os hon no aja carn, tantost hi farà créxer carn.

[f. 10^d] Item, si la mescles ab la tercera part del lèbor blanch ab dos tants de la pólvora de la rahil d'aquesta erba e y mescles mel || e lligues aquest engüent de nuyt sobre la cara, si és manseylada ho lentillosa sanar-la-ha per sert.

DE ALE. — Ala, si és cuyta en aygua e aquella aygua és beguda, fa estancar la multitut de la sanch de la fembra qi ha de sa flor. E fa bé pixar e fa exir la creatura morta del ventre e fa bé exir a cambra a hom qi exir no pot.

[f. 11^a] Item, si és la rahil d'esta erba picada e posada desús la || perna, toyl la dolor.

Item, si prens les fuyles d'ella e les mescles ab vi e beus lo vi, primerament profita molt a la dolor de les arenes.

Item, si prens la pólvora de la rahil e la mescles ab mel, toyl la tos e profita molt a la dolor del ventre.

Item, si'l such de la rayl és mesclat ab such de ruda e és begut, profita molt a les rompadures dels budells.

[f. 11^b] Item, si la piques, ab fuyles del lorer e la polles desús los budells qi són inflats, fa-los deximflar.

Item, si la mescles ab pebre e ab ruda e ab comí, tant de la .i. com de l'altre, mas los comins sien primerament trempats ab vinagre e depuys rosteix-los en la paella e fé'n pólvora; depuys tot açò ensemps fé bollir en la mel. E sàpies

[f. 11^c] que aquest latovari, qi tots dies na menga, si és gras, fa'l magrir e fer-l'à || bé exir a cambra e enfforteix l'estómech e fa bé esmolre lo menjar.

Item, si prens la rahil d'ella ben vert e la retens⁵ e la piques ab atretant de

4. Ms. Val. crestiri.

5. Ms. Val. rosteixs.

sagín veyl de porch e ab un poch de seu de moltó, e depuys untes les sarnoses ab asò, sàpies que no és tan fort sarna que no la guarescha, mas covén-t'o rostir dejús les brases, enbolcat an estopa muylada.

DE API. — Api és calent e sech. La primera virtut || que ha és aquesta : [f. 11^d] que si prens una micha de pa ben levat ab such de aquesta erba ben muylada e bragada e depuys la poses sobre la dolor de la infladura dels uyls, sàpies per sert que la dolor toyl e la infladura abaxa e'n esta guisa mateixa profita molt a la dolor de les mameyles de les fembres.

Item, lo such de l'api aminva la cremor de l'estómech e aminva || la infla- [f. 12^a] dura del ventre.

Item, si és cuyta ab ses rahils e és menjada ho beguda, fa ben pixar.

Item, sàpies que la sement d'ella ha aquesta virtut : que, si és beguda, refrena la tos.

Item, si és beguda ab aygua⁶ ho ab vinagre, estreny lo ventre e no lexa gitar.

Item, si tots dies és menjada aquesta erba en dejú, fa tornar la color a aquell qi la ha || perduda e profita molt a aquell qi ha febra aguda, e ajuda molt [f. 12^b] als idròpichs e els epilèntichs e als inflats, e, si lo such d'ella és begut ab la sement de fonoyl e és picada e posada sobre la manseyla, toyl-la.⁷

Item, si lo such d'ella mescles ab farina d'ordi e'n fas empastre, guarda la plaga e sana-la jatsia qe'y anesques lo blanch del ou en est empastre sobredit.

DEL MALVISCH. — Malvisch ha virtut : que si prens la flor d'ell e la mescles [f. 12^c] ab vi, purga les plagues, e, en tal guisa fet, sana les dragonteyles e a la natura dejús ajuda e acorre.

Item, si la rahil del malvisch picada mescles ab sagín de porch veyl, cura dolors de la vexiga e de la mara si la fembra n'és untada. E sàpies qe'ls nirvis encuyllits allarga.

Item, esta erba si és cuyta ab aygua ensemps ab ses rahils e és posada sobre [f. 12^d] les posteyles, sana-les.

Item, si és cuyta ab vi, estanca lo flux de sanch e enpeny les febres cotidianes, e profita molt a aquels qi giten sanch per la bocha e gita les pedres de la vexiga, e sol acórrer a moltes malalties.

Item, si la sement és picada e mesclada ab holi e ab vi, totes les males manseyles dexim||fflarà ab aquest engüent, si se'n unta. [f. 13^a]

Item, si serà beguda aquesta erba, ho menjada ab vianda, sàpies que pot contrestar als verins. E si és cuyta ab mel e ben picada, sàpies que sana les plagues pregones e amoleix les dureas e les fortaleas. E si és cuyta ab oli e'n fas empastre e'l poses sobre los nirvis, amoleix-los e los fa mollificats.

Item, si és cremada aquesta erba, val contra mordadura verinosa, || axí com [f. 13^b] de serp e de ca, si és posada desús.

6. Ms. aygua mesclada.

7. Ms. toyla.

Item, si les rahils són bé cuytes e deuyts són picades ab sagín veyl de porch e ab holi, no és tant fort infladura que no la san e no la trench si és posada desús, e, deuyts que és tot ensemps picat, deus-lo escalfar.

DE LA SÀLVIA. — Sàlvia, la primera virtut que ha sí és que fa exir la creatura del ventre de la fembra, si és beguda ab vi ho ab aygua, e fa ben pixar e [f. 13^c] estancar lo flux || de sanch.

Item, si és picada, cura los morsos verinosos, e, si és posada desús la nafra hon hix molta sanch, estanca-la.

Item, si'l such d'ella és mesclat ab .i. poch de vi e és begut tèbou, refrena la tos veyla e la dolor del costat

Item, si és ben cuyta ab vi e aquesta decocció mets sots lo cap lavan, mata la prohiga [del cap] e de la natura de la fembra si ab la dita decocció sovén se banya.

[f. 13^d] Item, si del such d'ella és untat lo cap hon ha pèls blanchs, tiny-los negres e'ls torna en sa color si se'n unta al sol cant és ben calent.

Item, dien los savis que en tot temps és bona la sàlvia, mas qi la menja en lo temps de juny he la beu ab vi, nedeja les oreyles e desembarga lo serveyl, e agúa la lengua e fa ben parlar, e nodreix meoll e comforma la sanch, e cura [f. 14^a] les venes e estreny los nirvis, e refrena luxúria e || toyl voluntat de dormir, e cria seny e rehon en joventut. Si t vols, menja esta erba ho que begues lo such ab que'n menuchs mesuradament que no sia molta.

Item, si és cuyta ab vi e és begut aquell vi, profita a aquells qi no poden parlar e han perduda la lengua per paralis.

DE ANET. — Anet, dien los metges que és calent e sech e ha aytal virtut : [f. 14^b] que si aquesta erba és || cuyta e la menja la nodrisa qui no ha leyt, fer-li'n ha aver. E sol amanssar les malalties del estómech.

Item, si lo malalt del such d'ella ho de la decocció pren .iiii. cuylarades e deuyts se recola, sàpies que la bocha de l'estómech és uberta e hix la ventositat per aquell loch.

Item, lo beuratge del anet fa ben pixar e sana la mara.

[f. 14^c] Item, si lo malalt beu l'anet ab aygua tèbea || e ha dolor en lo ventre e en los budells, sane'l tantost.

Item, si hom menya bé e no pot esmolre la vianda, la decocció del anet beguda li ha esmolra tot e fer-l'à bé exir a seyla. Mas no és obs que longament lo bega, que axí com à forsa en poch de temps per exir, axí ha força qi molt l'usa d'estrènyer.

[f. 14^d] Item, si hom té lo ventre plen de umors ho és inflat, si pren la || decocció de l'anet e'l met dejús per crestiri, tantost se deximflarà e'ls umors gitarà.

Item, si prens la senra de la rahil de l'anet e la poses allí hon ha sobre-carn, tantost se menge la mala carn e guareix tota escaldadura de la verga del hom si de la sendra del anet hi poses.

Item, si prens la sement e la torres al foch e la ols, la gelosia refrena.

[f. 15^a] Item, si la rahil del || anet és picada e posada sobre los uyls, sana-los.

Item, provada cosa és que si l'om qi menya la sement és gelós, tantost com menjada n'aurà perdrà la gelosia.

DE BRETÒNICA. — Bretònica, la primera virtut sua és aytal: que si és beguda fa ben pixar e purga la vexiga de les pedres e profita a aquells qi giten sanch per la bocha.

Item, si és menjada ab pasta e beguda ab vi, sana los hòmens hidròpichs.

Item, si de les fuyles de aquesta erba piques e'n fas empastre, profita molt al cap e als uyls, si és posada desús.

Item, si'l such d'ella és mesclat ab holi rosat e posat en les horeyles, guareix les dolors qi hi són.

Item, si la pólvora d'esta erba és mesclada ab mel cuyta, guareix aquell qi ha tos e abaxa los sospirs.

Item, si beus lo such tots dies, gita les grans dolors del ventre e guareix febra e fa || bé exir a cambra. [f. 15e]

Item, si piques les fuyles d'esta erba ab sal e'n fas ampastre, sana les plagues qi són fresques e guareix la rompadura del cap.

Item, de les fuyles d'esta erba fan los metges meraveyloses empastres a totes malalties d'uyls.

Item, ha altra virtut molt presiosa: que si és menjada o beguda estanca les làgrimes dels uyls.

Item, si és mesclada ab ruda, tant de la .i. com del altre, e begut lo such ab aygua tè||bea, la sanch qi sol noure als uyls fa exir per lo fundament e puy tan-se los uyls clars. [f. 15^d]

Item, si és beguda ab aygua tèbea, purga meraveylosament los pits e reté que no lexa gitar per la bocha.

Item, si és cuyta en aygua ho en vi e la decocció serà beguda, purga lo ventre.

Item, si prens .iiii. onzes de bretònica e la mescles ab .iiii. cuylarades de vin veyl de dos anys ho de més, depuys que'y mescles .xxxvii. grans de pebre ben || picats e d'asò beus sovén, fer-t'à purgar les arenes e estancar tota dolor. [f. 16^a]

Item, si'l malalt és tot dia trebaylat de febra cotidiana, pot guarir en esta manera: primerament, prin una onça de plantatge e .iiii. de bretònica e picales e dóna-les a beure ab aygua tèbea anans que la cremor lo prenga.

Item, si l'idròpich beu tots dies jahent en aquesta enfermetat .i.ª honse d'aquesta erba ab una cuylarada^a d'aygua calent, profita'l || molt. [f. 16^b]

Item, si la pólvora d'ella és mesclada ab mel ho menjada, axí fa purgar com lo elàbor. Emprò de les rahils t'o dich.

Item, axí com diu Plinius, que si prens dos diners pesants^a de les rahils d'esta erba e la piques e'y ajustes la pólvora ab vin cuyt e la beus, sàpies qe't farà purgar e gitar meraveylosament la fleuma.

Item, si t'an donat verí a beure, prin lo such de la bretònica ab vi a mesura de una onça || e biu-lo tebet; ja puy lo verí no't porà tenir dan. [f. 16^c]

8. Ms. cuylarda.

9. Ms. pensas.

Item, depús menyar si prens la pólvora d'ella, tanta com una fava, e la mescles ab mel, fa bé esmolre lo conduyt.

Item, axí com diu Plénius, que si prens la bretònicha e la mets en lo loch on són les serps, sàpies que neguna no goserà pasar la erba, ans se mordran les unes ab les altres e ferran-se tant de les coes tro que morran.

[f. 16^d] Item, diu Masser, .i. savi maestre, que en || tots los letovaris deu hom metre de aquesta erba. Encara diu més : que qui aquesta erba portarà ab si, no haurà pahor de negun verí.

DEI, PORRO. — Porro, diu Ipocràs que ha moltes medicines e profitoses ; primerament, profita a tos e a'quells qi giten sanch per la golla si beu lo such sens altra cosa nenguna.

Item, altres manen pendre dos diners pesants de la sement del porro e dos diners pasans de la pólvora de l'ensens e alcuna pochá de mirra, e, mesclat [f. 17^a] tot asò ensemps, profita || a aquella mateixa malaltia. E aquest engüent, si és posat¹⁰ dintre les narils, estancha la sanch, e, si és mesclat ab mel, purga les plagues e sana-les, e, per si mateix, profita molt a la tos.

Item, si cous lo blanch del porro en vi, en tal manera que primerament los cogues en dues aygües e depuys ab vi, sàpies bé que aquell vi és bo a aquells qi an lo ventre dur.

[f. 17^b] Item, si't mort la serp, ho el calàpet, ho escor||pi, e beus del such del porro ab vi, sàpies que no't porà noure.

Item, si és begut en tal guisa, prin lo porro e pique'l, e depuys beuràs lo such, e, verí que begues, no't porà detenir.

Item, si lo such del porro és mesclat ab leyt de fembra e begut, mata tos veyla e profita molt a les malalties del pulmó.

[f. 17^c] Item, si és mesclat lo such ab fel de cabra e posat en les oreyles, toyl la dolor e fa re||cobrar l'oyr.

Item, a aquesta mateixa nfermetat, prin .iiii. parts de mel, e mescla-la ab dos tants del such del porro, e sàpies que poràs ben guarir.

Item, si és menyat cruu, toyl la enbriaguea e dóna talent de jaure ab fembra e anolleix lo ventre.

DE LA CAMAMILLA. — Camamilla és calent e secha, e dien los metges qi [f. 17^d] són .iiii. maneres d'aquesta erba. La primera és que ha la || flor d'aur e les fuyles aderredor de colors blanques e vermeyles, e ha aytal virtut : que fa pixar si és begut lo such ab vi, e trencha les pedres de la vexiga, e purga la muller de sa flor, e toyl les torsons del ventre e tot inflament.

Item, si esta erba picada cous ab mel, profita molt a aquell qi ha mal en les arenes e à la dolor, e, si és beguda ab vi, fa exir la creatura qi és morta¹¹ en lo ventre de la fembra.

[f. 18^a] Item, si és cuyta ab holi e n'és untat aquell qi ha la febra, sàpies que aminvarà lo fret e sanarà la febra.

10. Ms. pasat.

11. Ms. mora.

Item, si as mal en les exelles e't untes d'aquesta erba, sana la dolor.

Item, si'n beus lo pes de .i. diner ab vi, no't porà noure mors de serp ne d'escorpi

Item, si és carn soberga sobre'l lagrimar del uyl e poses aquesta erba mas-tegada desús, toyl aquella tacca.

Item, si aquesta erba || és cuyta ab holi e és mesclada ensemps ab vinagre, [f. 18^b] e depuys sia lavat lo cap ab aquesta decocció, sàpies que nenguna cosa profita tant a la dolor del cap com asò.

DE NEPTA. — Nepta és calent e secha e ha aytal natura que si hom la beu en aygua destrempada fa tot lo cors suar, e, si és cuyta ab holi e depuys te'n untes bé fragan ab la palma, si febra as, sàpies que || la perdràs tantost, jatsia [f. 18^c] asò que sia vella.

Item, si piques aquesta erba e la poses sobre la perna hon és la dolor, sana-la e fa la fembra estancar si se'n va de sanch.

Item, si'l maseyl la beu, toyl-lo de la malaltia qi és dita lepra, jatsia asò que la beurà ab vi.

Item, guareix los morsos de les serps e dels escorpins si és posada desús.

Item, si és beguda ab vi, empeny tots los || verins. [f. 18^d]

Item, si'l such d'ella mescles ab mel e ab sal, e la beus, mata tots los lombrichs e los vèrmens qi's fan en lo cors del hom.

Item, si la fembra prenyada beu aquesta erba picada, fa-la avortar e fa bé traure alè a aquells qi no poden alenar e són enpatxats als pits.

Item, si és beguda ab vi, les malalties del fich fa perdre e la dolor del costat.

Item, si és picada e posada sobre les bubes negres de les sobresanadures, [f. 19^a] sana-les e les torna en color natural.

Item, si la cremes en les cases hon aja serps, lo fum les gitarà de casa.

Item, si és beguda ab vi, toyl la manahó, e no ha erba en est món ab què tanta d'alegria fasen los gats com ab aquesta.

DEL POLIOL. — Poliol, la primera virtut sua és aquesta : que si la fembra [f. 19^b] prenyada menja d'ella moltes vegades, fer-la-ha avortar, e, si és beguda ab vi, fa-li venir de son temps.

Item, si prens de la pólvora del poliol¹² e la mescles ab mel e la beus, aflu-queix les umors del cors qi s'ajusten, axí com hom vol escopir e no pot en tal guisa fer lo gitament de la bocha e'l mors del ventre porà estar purgat.

Item, si'l hom és molt afegit per la febra, picha lo poliol e mescla'l ab forts vinagre || e pose'l en les narils al¹³ malalt, e sàpies que si asò fas tantost [f. 19^c] sanarà.

Item, lo such d'aquesta erba cant és vert, si és posat en la paella a esca-lentar e depuys mesclat ab la farina del ordi e posat sobre les infladures, sa-na-les e profita als idròpichs.

12. Ms. paliol.

13. Ms. el.

Item, cant la erba és vert, si és picada e posada sobre la podridura, profite'l molt.

[f. 19^d] Item, lo such del polilol ho la pólvora conforta les giyives.

Item, si és picada ab sal e posada sobre'l leu inflat, ho que sia beguda, sana-lo.

Item, si aquesta erba és cuyta en aygua en la qual se bany aquell qi ha menyahó, tantost sanarà.

Item, si és picada ab vi calent, refrena la tos e fa largament pixar.

[f. 20^a] Item, si ab la pólvora fregues les giyives e'l such mets en la || bocha, millora l'alèn e conforta les dents.

DE FENOYL. — Fenoyl, dien los metges que és calent e sech, e ha aytal virtut : que si és begut ab vi, qualque verí que li sia donat depuys, no li pot fer mal. E dien los savis que aquesta erba, en tal guisa presa, dóna voluntat de jaure ab fembra.

Item, la serp, per aquesta erba que menja, munda los uyls de sa scuralea. D'aquí anant és atrobat que, axí com esclareix los uyls de la serp, axí pot || [f. 20^b] esclarir los uyls dels hòmens, e dir-t'è en qual manera : tu pendràs lo such de la escorsa de la rahil de fonoyl e mesclar-la-has ab mel, e, cant serà bé mesclada, el vespre, cant te volràs gitar, posa-te'n en los lagrimars dels uyls, e sàpies que mils purga de nit que de die, e, assò usan, auràs los uyls clars.

Item, si prens lo such del cànem vert e del fonoyl, ho de la sement qi val [f. 20^c] més, e poses aquest such en .i. basí || de lautó e, depuys, que'l metes al sol e que escalf e estia aqí tant entrò que sia calent, e depuys que'n fases pólvora e'n poses als uyls qi són tancats, so és, qi no's veen bé, esclarex-los,¹⁴ car no és neguna enfermatat dels uyls tan fort, ne làgrames, ne altre, que no'n git.

Item, si del such d'aquesta és posat en les oreyles hon ha lombrichs, mata-los.

[f. 20^d] Item, si'l such és begut ab vi, fa abexar || la infladura dels hidròpichs e és molt medicinal als morsos verinosos, e sàpies que és molt profitosa a les malalties del polmó e del ventre. E si menja la nodrisa d'aquesta erba, dóna-li molta leyt.

Item, si la cous ab aygua o ab vi, no't dich lo canon de sus, mas la rahil, purga la vexiga e fa bé orinar.

Item, esta erba, si és picada e beguda ab vi e posada sobre los pits, mata ventositat e tot verí.

[f. 21^a] Item, si lo such del fonoyl és begut ab vi, oçiu la calor del ventre.

Item, la rahil d'esta erba és molt bona en açò : que si as mal en lo ventre, axí com és infladura ho cànsse, cou-la ab vi e posa-la sus lo ventre cant serà tèbou, e, així fahent, en poch dies sanaràs. E tot en aquesta guisa te sanarà l'oli del fonoyl si'l mescles ab lo such e te'n untes.

[f. 21^b] Item, si la poses picada sobra la infladura || qi sia de colp, sanar-la-à, emprò ab del vinagre.

14. Ms. esclareylos.

Item, si tu vols jaure ab fembra e beus la sement del fonoyl ab vi, farà't moltes vegades luxuriar. En tal guisa presa, profita a la dolor del costat.

Item, dien los actors que les serps, per so car menjen d'aquesta erba, an los uyls clars e veen meraveylosament prop e luny.

DE SÍDULA. — Sídula és una erba qi ha gran sabor e creix en los prats arenosos prop de les aygües. Aquesta erba és secha e de freda natura, e ha aytal virtut : que guareix lo foch salvatge.

Item, si és picada e posada sobre la infladura dels uyls, toyl-la.

Item, si és cremada e la pólvora és posada en les plagues, cura-les, e és profitosa a les malalties dels peus que és dita podagre.

Item, si prens lo such de la sídula e'l mescles ab farina d'ordi e'n fas [f. 21^c] ampastre e'l poses sobre'l podagre, sane'l e cura'l.

Item, lo such de la sídula, si és mesclat ab || holi rosat, profita molt a la [f. 21^d] dolor veyla del cap.

Item, si és beguda ab vi, estanca la corrensa meraveylosament e'l flux de sanch de la fembra.

Item, si la poses picada sobre la natura ho la menjes picada, farà't gitar los cuchs.

Item, en esta manera beguda ho menjada, profita contra totes verins.

Item, lo such d'esta erba esclareix los uyls si'n són untats.

Item, tot hom qi ab si la aport, no ha pahor que escorpi li puxa noure.

Item, si'l such d'aquesta erba mets en les oreyles, profita a l'oyr e toyl la [f. 22^a] dolor. E és altra natura d'erba qi sembla aquesta, la qual és appeylada barba jovis, e diu Plénius que aquesta erba ha totes aquelles forses egalment que ha la cidula de què avem dit e rahonat.

DE VERDOLAGA. — Verdolaga és freda, per què profita a la febra aguda ; e diré't com : prin de les verdolagues e pica-les e posa-les sobre lo lombrí|| gol ho, si't vols, biu del such, ho, si aquesta erba és menjada axí com a col, [f. 22^b] sol la gran calor amensar.

Item, si és menjada ho beguda, estanca lo decorriment e la corrensa e profita molt a la infladura dels uyls, si és picada e posada desús.

Item, si la menjes de matí en dejú, la calor del sol en temps d'estiu no't porà noure.

Item, si la menjes ab vi e ab sal, amolleix lo ventre e profita molt || a la [f. 22^c] vexiga, si és en dejú menjada.

Item, sàpies que aquesta erba, menjada en dejú, profita molt a aquells qi escupen sanch. Diu Plénius que aquesta erba ha aquelles enlexes vertuts egualment de la sídula.

DE LATUGUES. — Letugues, sàpies que són fredes e homides ; e han aquesta virtut : que si son menjades, poden asuavar les gran calors, ho posades picades sobre la cremor.

- [f. 22^d] Item, sàpies que profiten molt al ventre, si són menjades que no sien lavades.
 Item, la sement de la letuga, aquell qi la menja, fer-l'à de nuyt somiar sompnis vans.
 Item, si la sement és beguda ab vi, estanca la corrensa e fa venir leyt a la fembra.
 Item, segons que dien los actors, que qi molt menje les latugues, pert la claredat dels uyls.
- [f. 23^a] DE ROSES. — Roses són dites flors de les || flors, per so com negunes flors no són tan belles ne an tanta d'olor com aquestes flors, ne plaen tant als hòmens per lur bellea e per lur olor, e assò fan per moltes virtuts que elles an. E sàpies que són de freda natura e de secha. Aquesta és la primera virtut que elles an : que, si són picades e posades sobre lo foch salvatge, maten-lo.
- [f. 23^b] Item, en tal guisa fet, guareix lo ventre escalentat e les entrà||menes de dins.
 Item, si són begudes ab vi, estanca lo decorriment de la sanch de la fembra e restreny lo ventre. E sàpies que'l such d'eles ajuda molt e és profitós a metre en los alcofoyls.
 Item, la pólvora de les roses cant són seques, aguda molt a les ginyives e a les dents si és mesclada ab mel, ho per si enlexa que'n sien bé fregades.
- [f. 23^c] Item, si les flors són picades cant són fresques e són begudes ab || aygua, tollen les ardors.
 Item, sàpies que d'aquestes flors fan los metges holi rossat qi profita a moltes malalties, car sàpies que si lo malalt¹⁵ no pot gitar per la bocha e beu d'aquest oli rosat, tantost gitarà.
 Item, si ha gran cremor en lo ventre, refredar-li-à tot lo ventre.
 Item, si'l mescles ab vinagre e ten untes lo cap, perdràs la dolor e la calentura.
 Item, ha altre virtut : que purga e cura les plagues e aporta carns noves.
 Item, si lo tens longament en la bocha, toyl la dolor de les gautes, e sàpies que tot hom qi aja menjahó, sanarà si és untat ab aquest oli. E así't demostra ||
- [f. 23^d] a pelès en qual guisa se deu fer l'oli : prin de les roses en temps d'estiu ben fresques, e mit-les en .i. vexell de vidre ; e depuys metràs l'oli d'olives segons
- [f. 24^a] que vouràs que són les roses, e fer-l'as estar .vii. dies al sol, de matí en||trò el vespre, e depuys estojar-l'as a ton obrar.
- DE LIRI BLANCH. — Liri blanch ha moltes virtuts : primerament, que si les rahils són cuytes dejús les brases e picades ab oli, són molt profitoses a les cremadures del foch ; e majorment, si són ajustades aquestes rahils ab holi rosat, amolleix la dura de la natura de la fembra e ajuda als membres qi son cremats e enfortix-los.
- [f. 24^b] Item, cura atresí los || morsos de la serp e del escorpí, si és posat desús.

15. Ms. malt.

Item, si los nirvis de la canya del liri són picats e lo such d'aquells begut ab vi, los bolets qi són nats en los camps e són morrals no't nouran nuyl temps.

Item, si cous lo liri ab vi e'l poses en la malaltia qi's fa en lo peu, a la qual dien uyl de perdiu, ho sobre la postema, ho sobre los floncos, sàpies que profita molt a aquells a madurar.

Item, si és cuyt ab sagín de porch e ab oli, fa néxer pèls en aquells lochs [f. 24^c] qi són cremats.

Item, si és begut ab vi, sana la dolor del ventre e profita molt als budells e a les malalties de les fembres, les quals an en les nature, e profita encara al flux de sanch.

Item, si és picat ab vi e ab mel e lo poses sobre los nirvis taylats, sàpies que'ls val molt.

Item, si prens lo such de les fuyles d'aquesta erba e'l cous ab tal manera || que sien les dues parts de mel e de vinagre e la tersa d'oli, aquesta confecció [f. 24^d] és molt miraveylosa e bona per a purgar e per dessachar lo verí de les plagues.

Item, si aquesta erba és cuyta, és molt bona a les rues e a les manseyles e a les taques de la cara e al pany.

Item, lo such de les flors del liri blau, si és torta tinta d'ell, leva la dolor e la infladura e la cuysura de la natura de la fembra.

Item, lo such d'esta erba val a la suor e a la || infladura, e fa tost venir [f. 25^a] a madurahó e tira lo verí.¹⁶

DE SERFUYL. — Serfuyll és erba qi ha calent forsa e gran, e à aytal natura : que si és picada ab mel e mesclada, sana lo cànsar, si és posada desús.

Item, si prens aquesta erba e la piques e la beus ab vi, e la poses sobre la dolor del costat, toyll-la e, si és beguda ab mel, sana la enfermetat que és dita pepida.

Item, si és cuyta esta || erba ab holi e se'n unta aquell qi ha fret veyl, [f. 25^b] sàpies que sanarà, e, si picat lo mescles ab forts vinagre, sàpies que mata los lombrichs e les tinyes dels draps.

Item, si'l beus ab vi, fa ben pixar e purga la mara de la fembra, e, si mescles lo sagín veyl ab sera verge, sàpies que no és infladura tan mala en lo cors del hom qi'n sia untat que no s'abaix.

Item, si és beguda || moltes vegades ab forts vinagre, retén la solució del [f. 25^c] ventre, que, si'l hom no pot pixar, pich aquesta erba, e, picada, posada sus lo pantenill, pixarà tantost. E si és cuyta e de la decocció és lavat lo cap a les manseyles¹⁷ e'l front, sana de la dolor, mas és obs que te'n laus bé [lo cap].

ALMOYL. — Almoyl, dien los dochtors que és fret en lo primer grau e homit en lo segon, e dien || que fa bé exir a seyla a aquells qi'l menjen, e que sol les [f. 25^d] durees del cors, e que sol les postemes e'ls flonquos guarir e'l mal que és dit uyl de perdiu, qi's fa en les plantes dels peus.

16. Ms. nirvi; *aci seguim ms. Val.*

17. Ms. mameyles.

Item, si'l poses sobre les bahines, fa-les allenegans e luentis.

Item, si és picada e posada aquesta erba ab vidre y ab mel e ab vinagre, fa abaxar la calor del podagre.

[f. 26^a] Item, diu Galienus que si la sement d'ell és moltes || vegades beguda ab vi, aminva la malaltia dels pits e de les espatles e de les renes, e és moltes vegades provada.

SELIANDRE. — Seliandre sàpies que és ffret, e diu Galienus que si aquesta erba és picada ab vi ho ab vinagre, mata los lombrichs e les tinyes.

Item, si és picada ab panses e ab mel, toll totes dolors, e aquesta decocció profita majorment a les infladures dels budells.

[f. 26^b] Item, si la sement d'ella és beguda e picada ab aygua, fa estancar la menahó.

Item, si prens la escuma del argent e la serusa e lo such del seliandre ab vi negre, e lo mescles tot ensemps, faràs un bon engüent qi és molt preciós per amortar lo foch salvatge e la cremor de les infladures, si'n són untades.

[f. 26^c] Item, si prens lo such e mets en ell lo pan taylat de forment he lo menjes, és bo per || a la dolor.

Item, si'l such d'ella és mesclat ab vinagre, ha tanta de forsa com aquelles medicines de què avem parlat desús.

Item, lo such d'esta erba, si és mesclat ab farina de faves e posat desús les postelles qi's fan entorn lo coy, sana-les.

Item, si'l malalt qi ha la terçana menge .III. grans d'aquest celiandre ans que'l fret lo prenga, sanar-lo-ha.

[f. 26^d] Item, dien molts que, si aquesta erba és posada dejús lo capsal del lit del malalt ans que'l || sol isque, sanarà de la terçana.

Item, diu Sòcrates, qi fo un savi físich, que la fembra estancarà de sa flor que no li vendrà quants grans del seliandre menjarà.

Item, dien molts que, si hom la menja tots dies .I. gran temps, no porà escapar que no aja gran dolor ho que no muyre.

DE SEDREA. — Sedrea sàpies que és calent e secha ; e ha aytal virtut : que, si és beguda, fa ben pixar, e a la muller venir de sa flor.

[f. 27^a] Item, si és beguda ab vi, fa exir la creatura morta del ventre, e purga bé los budells.

Item, si la pólvora d'ella és mesclada ab mel e cuyta, les umors sobiranes escupen dels pits, jatsia que sia menjada o beguda ab vi.

Item, si és beguda a lonch temps ab vin tèbou, sana ls tersons del ventre.

Item, aquesta erba sana una malaltia qi ha nom litàrgia, e és malaltia de cap que fa molt dormir.

[f. 27^b] Item, jo't dich que la || fembra no menuch ne beva d'aquesta erba, ne la pos dejús en sa natura, que, si ho fa, tantost se afollerà.

Item, és molt bona a hom qui gita molt per la bocha, si picada és beguda, ho ab ous sorbida.

Item, si la piques vert e beus del such, perdràs la voluntat de luxúria, mas si la mescles ab vi ho ab mel ho ab pebre, sàpies que't farà molt escalentar en amor de la fembra. E, si't defalleix la sadra, || pren lo timó, que aquella ma- [f. 27^c]
teixa forsa ha.

DE LEVÍSTICH. — Levístich és erba qi és calent e secha. La millor virtut que ella ha si és en les rahils e en la sement; e aquesta és la sua primera virtut: que, si és menjada ab vi, profita al ventre qi és inflat, e fa gitar per la bocha, e profita molt a totes malalties de les entràmenes.¹⁸ Mas tota hora la erba profita als¹⁹ morses verinoses, axí com és de ca ho de serp ho de scorpí, en aytal manera: si és picada || ho beguda ab vi, emperò una partida de la erba sia ben [f. 27^d]
picada e posada sobre la plaga.

Item, ha altra virtut aquesta erba: que si és menjada o beguda aquesta erba ho l'aygua en què la rahil serà cuyta, profita molt a aquells qi an mal en la esquena a derrera. E sàpies que en totes aquelles medicines qi fan bé defora exir, los metges solen aver de la sement de aquesta erba.

Item, diu un savi filosofh qi ha nom Aristòtelus que aquesta erba || és molt [f. 28^a]
mala en beuratge e a calor e als uyls, e diu que la sement tan solament és bona en latovaris, que per altra cosa no, mas, diga què's vuyla, que'ls ancians molt la loaren, e per ço no trop negun qi consentrà aquesta rahó del dit Aristòtelus.²⁰

DE MOROTORT. — Morrotort, sàpies que la sua rahil és secha e calent, e si és beguda l'aygua en que serà cuyta la rahil, sana les malalties del polmó e profita a la || infladura del esplè e gita les durees de les fredors de la vexiga, [f. 28^b]
e fa a la fembra venir de sa flor, e fa ben pixar, e profita molt a la tos.

Item, si és posada a la fembra en sa natura, fa-li gitar la creatura, si és morta, del ventre.

Item, lo such del moretort vert munda les lebroxies, si és mesclat ab vi-
nagr'e ab farina d'ordi, e sien-ne moltes vegades untades.

Item, si hi mescles la || farina del hordi ab lo such de aquesta erba, pro- [f. 28^c]
fita molt, si'n fas ampastre, a la dolor e a les postelles.

Item, lo such d'ell, si és mesclat ab mel, purga les dolors del cap; si és posat en les narils, fa estarnudar axí com lo elàborum.

Item, a aquells qi an mal en los lomos he en les arenes, profita lo such, si és mesclat ab leyt de fembra e és mès²¹ en || les narils. [f. 28^d]

Item, si la sement secha és beguda tots dies, refrena luxúria axí com la ruda.

Item, si és picada esta erba e mesclada ab levat, cura una malaltia qi és appeylada mal de lop, si és posada sobre lo mal, e, en tal guisa fet, trau lo podre dels floronquos e oçiu la dolor de la dent.

Item, si és posat lo such en la oreyla, val a la dolor d'aquella.

18. Ms. entramens.

19. Ms. al.

20. Ms. aristoclus.

21. Ms. mesa.

[f. 29^a] Item, sàpies que la sement || del morretort és més forts que la erba que fa exir la creatura morta del ventre.

Item, aquest gra de morretort mata lo verí qi entra en lo cors del hom e mata aquel de totes altres bèsties verinoses qi dintre en lo cors del hom se meten, axí com són serps e lagardaixs e escorpins.

Item, si és cremada la sement del morretort sobre carbons, si à serps en tota aquella encontrada hon lo fum puxen sentir, totes fugiran d'aquí.

[f. 29^b] Item, si piques la sement e la beus moltes vegades ab vinagre, profita molt a la dolor de la cama, e, si t vols, posa-la desús.

Item, lo such d'esta erba si és mesclat ab mel, toyl les tatxes de la cara, si se'n unta.

Item, si mescles esta erba ab sagín d'ochà ben picada e te'n untes lo cap, guarràs de les bubes del cap e de la ronya.²²

[f. 29^c] Item, si cous de la sement en la leyt fresca de la cabra e la beus tèbea, || sanaràs dels pits.

Item, si beus de la sement ab aygua tèbea lo pes de .III. diners, amolleix lo ventre.

Item, si la sement menges ab mel, refrena la tos per sert.

DE LA ORUGA. — Oruga és calent e secha, e a tots aquells qi la menjen fa esmolre los menjars.

Item, si és menjada ho beguda, fa ben pixar, e és profitosa als infants qi au tos, e munda les bubes de la cara, si és mesclada ab mel, que sien untades les bubes.

[f. 29^d] Item, si cous la rahil de la oruga en aygua e depuys poses la rahil desús los osos rots del cap ho del bras ho de la perna, trau-los defora.

Item, si la sement picada és beguda ab vi, sana e purga les dolors dels colps qi són de ferida de bastó ho de verga.

Item, ha altra vertut aquesta erba : que, si és picada ab lo fel del bou e enmesclada, toyl les bubes negres del cors, si'n és untat.

[f. 30^a] Item, si la sement de la oruga és moltes vegades beguda, fa meraveylosament bé jaure ab fembra.

Item, si és menjada ab latugues, molt profita al cors del home, que la latuga és freda e la oruga és calent e fa bon trempament molt.

DEL CASCAYL. — Cascayl, sàpies que és fret [e] sech, e són-ne de .III. maneres : la .I.ª que ha la flor blanca, e l'altre vermeyla, e l'altre que tira a color groga ; mas la millor || d'eles és aquell qi ffa la flor blanca, perquè del seu cap, can és tendre ans que venga a madurament, solen los metges fer una confecció a què dien opi, e fa's en esta manera : prin un anap de vidre, e depuys pendràs los caps del cascayl e fendràs-los menut, e pendràs la leyt qi'n exirà en aquell anap e estojà-la-as, car sàpies que profita molt. Altres n'i à

[f. 30^c] que prenen los caps ab la leyt en||semps e pican-los e traen-ne lo such, e depuys colen-ho bé en .I. drap e posen-lo al sol tant tro que per si enleix se

22. Ms. cama ; ací seguim ms. Val.

quayla. E sàpies que asò no ha tan gran forsa com lo primer, que és de la leyt solament.

Mas ajusten molts que'n hi à aquest such dellicat és sech (?) ab lo such del fonoyl e la leyt de les cabres e la leyt del cascayl per si enlexa, e, tot asò picat e ben mesclat, fer-n'as .i. pillules. E sàpies que aquest opi és molt profitós, e, si l mets en les narils || a aquell qi no pot dormir, dormirà bé. [f. 30^d]

Item, lo cascayl qi ha la flor no molt blancha ne molt vermeyla, sàpies que los maestres ne solen fer oli en aquesta manera: prin la sement del cascayl que's fa en lo cap, la qual és semblant de la flor, e mit-la en .i. mortar de lautó e pica-la, e depuys prin l'oli qi'n exirà e estoge'l en una ampoyleta e done'n a beure als infants e als malalts qi no poden dormir.

Item, la tercera natura del cascayl és aquell qi ha la flor vermeyla || e la sement ben negre, e ha aytal natura: que, si la sement és beguda, fa a hom dormir. [f. 31^a]

Item, an altra virtut cascun d'aquests cascayls: que si és cuyt en aygua e ab aquella aygua se lava lo malalt la cara ho que la begua, sàpies que dormirà meraveylosament, si no és en hora de mort.

Item, sàpies que la sement negre, si és beguda ab vi, estanca la corrensa e'l flux de sanch de la fembra.

Item, si és beguda, re||frena la tos e dóna son. Mas guarde't que prengues de la sement sinó lo pes de .i. diner, que, si més ne prenies, oblidaries tot so que sabries e perdries lo sen e, encara, que'n mories. E, si fas ampastre de les fuyles picades del cascayl, dien los metges que és molt profitós per a curar les infladures de les gents e amansa lo foch salvatge. [f. 31^b]

Item, si la vou as perduda [o] || les humors entrades per hon hix la vou, ho per molt cantar, ho per molt fret, ho per molt menjar ho beure, ho per molta calor, sàpies que pots guarir, si poses aquesta ampastra en la gola. [f. 31^c]

Item, fan los maestres altra meraveylosa confecció del cascayl: prenen los caps d'ell can gita la leyt, e coen-los en aygua ab la terça part de mel e les dues d'ay||gua, e cohen-ho tant entrò que's torna espès com a mel, e de- depuys tot ensemps estogen-ho en .i. ampoyleta per moltes coses. Lo primer remey és que si lo malalt pren aquesta confecció que no puxa dormir, fer-l'á que dormirà bé, e, si à tos, fer-la-li-à estancar, e si à corrensa, estancar-la-li-à, e si à la vou foscha, esclarir-la-li-à. [f. 31^d]

Item, si mescles l'oli || de la sement del cascayl que no és ne ben blanch ne vermeyl e'l opi que és fet del cascayl blanch, e'n untes lo cap hon és la dolor gran, sàpies sertanament que la'n toyl e fer-l'á dormir. [f. 32^a]

Item, sàpies que, si en aquesta confecció mescles los fils del safrà e poses assò en la oreyla, no és tan gran dolor que no la tolga.

Item, à altra vertut aquesta confecció: que, si || la't poses al nas e la ols, fa ben dormir. [f. 32^b]

Item, si la't poses en lo fundament, ffa atresí dormir.

DE SEBES. — Sebes, sàpies que en coses són bones e en coses són males, per so com lo cap agreugen e inflen e donen set a aquells qi les menjen crues.

Emperò diu Solèperus, .I. savi mestre, que profiten molt al ventre e donen
[f. 32^c] bona color a hom qi les pot || menjar, e diu encara que, si hom les menja en
dejú, no aurà aquell dia dolor.

Item, dien los maestres que les sebes, cant són menjades, amollexen lo
ventre e fan dormir.

Item, si són picades mesclades ab mel e ab vi o ab vinagre e posades
sobre les mordadures dels cans per .II. o per .III. dies, curen e sanen les
plagues.

Item, diu Diascòrides que, si piques la seba crua ab sal, profita molt als ||
[f. 32^d] morsos verinosos de les serps, si és posada desús.

Item, si'l such d'ella és posat e mesclat ab leyt de fembra e mès en les
oreyles hon és la dolor, fa-la perdre.

Item, lo such d'ella, si és mesclat ab aygua e begut, profita molt a aquells
qi an perduda la lengua e no poden parlar.

Item, lo such d'elles, si és posat en les narils, totes les mals umors del cap
[f. 33^a] fa gitar, e la || fembra qi's tarda qi no ha de sa flor, si les usa de menjar o de
beure, fan-la-li venir.

Item, lo such d'ella, si és mesclat ab lo sagí de les gallines e se'n unta los
peus aquells qi'ls an durs, desfà les dureses.

Item, a aquell qi ha mal en les dents, si les sa frega de matí en dejú ab lo
such d'elles, jamés no'y sintrà dolor.

Item, an altre vertut : || que guarrexen les plagues de la bocha, si són men-
[f. 33^b] jades ab pa.

Item, si són menjades ab oli cuytes, són molt bones e profitoses contra les
punes dels costats.

Item, si piques les sebes e deuyts ne fregues bé aquell a qi caen los cabeyls,
sàpies que no li cauran jamés.

Item, profiten molt a aquells a qi ol l'alèn, si són en dejú menjades, e
toylen lo festig.

Item, an altre virtut molt meraveylosa e molt preciosa : que si lo such
[f. 33^c] d'elles mescles ab mel, sàpies que munda los uyls, e, si és mesclada ab vinagre,
munda les manseyles, si són untades d'aquest engüent.

DE LENGUA BOVINA. — Lengua bovina ha vertut : que, si és lo such begut
ab vi ho ab aygua, purga'ls mals umors dels pulmons, e, si lo such és mesclat
ab aygua tèbea e begut, sana la dolor de la perna.

Item, dien los savis que si aquesta erba és beguda ab vi, retén la mamòria
del meol.

Item, dien més, que si és cuyta en aygua e aquella aygua hon ella serà
cuyta és espargida en loch hon aurà hostes, sàpies que tots seran molt alegres
e molt joyosos.

DEL SANABRE, SO ÉS, MOSTALLA. — Sanabre, so és, mostaya, entre totes les
[f. 34^a] erbes que tu proveràs, lou jo. Erba [és] de calent natura e de || secha ; e à aytal
força, que tira les umors sobiranes e afflaqueix. Mas major forsa ha la sement,

e qi menja la sement d'ella, trau-li lo seny e fa bé esmolre les viandes, e romp les pedres de la vexiga e fa delliurament pixar e ha la fembra venir de sa flor.

Item, si picada la mescles ab aygua tèbea e la tens a la calor del sol dejús lo paledar, purga la fleuma del cap.

Item, si la poses pica||da en les narils, fa esternudar e el cap delliurar [f. 34^b] de ventositat.

Item, si la sement és menjada, enfor-teix l'estómech e toyl los sospirs.

Item, si mescles lo vinagre ab la sement de aquesta erba ben picada e la poses sobre los morsos de les serps, sana-los.

Item, si prens la sement e la menjes, profita contra tots bolets verinosos cant hom los menje, e purga lo cap || de les males umors qi nohen als uyls [f. 34^d] e al polmó e al ventre que crien malalties e tos.

Item, ha altra vertut aquesta erba : que qi la menja sovén, ho la sement d'ella, pert la infladura del esplé e del ventre e de la cama. E jo mostrar-t'é una confecció que's fa del senabre :

Diu Avisenna, .i. savi metge, que cant lo malalt aurà gran dolor antiga, deu pendre, per tal que san, de la sement d'aquesta erba segons que't || volràs, [f. 34^d] e pica-la en lo morter, e deuyts deus-hi metre del blanch del ou e la meolla del pa del forment per terz ; e deuyts mit-hi figues blanques e mel, mas les figues que sien seques, e del vinagre, segons mesura. E sàpies bé, axí com jo ho prou, que és molt profitós a les grans dolors antigues, axí com val la confecció que dita és desús.

Item, diu que si la sement és beguda ab lo such de les rahils, profita molt || als morsos del ventre e als uyls e a la dolor del cap. [f. 35^a]

Item, altres dien que si prin lo malalt l'oli de la sement e se'n unta'ls lomos, sanarà de la dolor.

Item, si prens lo such de les fuyles cant són tendres e'l traus al sol e'l menjes, senarà de la dolor de la dent.

Item, si la sement és picada e mesclada ab sagín veyl, sana les postelles, si és posada desús.

Item, si cremes la sement e ab lo fum qi de aquí exirà perfumes aquel qi [f. 35^b] cau de gota, profite'l molt.

Item, si prens la sement e la piques ab figues, deuyts poses asò sobre lo cap ras d'aquell qi aurà perdut lo seny e la memòria per malaltia, e deuyts li untes los peus ab aquesta confecció bé fregan, sàpies que sanarà.

Item, si aquesta sement és ben picada e mesclada || ab mel e ab sagí, és [f. 35^c] molt profitosa a aquells qi menen lo cap si'n és untat moltes vegades.

Item, si la sement és mesclada ab vinagre e ab sagín, munda la lepra.

Item, si és tots dies menjada, cura²³ la febra periòdicha del malalt, emperò en tal manera : que la menuch ans que la aseció lo prenga. E la febra periòdicha és aquella que a .i. temps és cotidi||ana, e altra terçana, e altra veu [f. 35^d] quartana, e .i. die lo prin de matí e altre de vespre, e va axí mesclada e pase'n hom gran mal maraveylosament.

23. Ms. aura.

DE COLS. — Cols, diu Cató, .i. savi filosof, que les cols an forsa que poden guarir les plagues fresques, e demostra en qual manera lo nafrat, si vol guarir [f. 36^a] de la nafra frescha, deu lavar la nafra : primerament ab vin || tèbou e depuys deu posar la col desús dues vegades en lo die, e axí sanarà.

Item, si mescles la farina del hordi e lo such de la col ab seliandre e la sal, e tot asò picat e ben mesclat, profita molt al podagre, que és malaltia dels [f. 36^b] peus, si és desús posada, e aquest empastre és molt profitós a les malalties de les artelles de les mans e dels peus si és desús posat, e profita molt a les fístoles e deximfla || les infladures qi's fan en moltes guises.

Item, sàpies, axí com diu Ipocràs, que'ls pixats d'aquells qi menjen les cols és molt profitós, si és escalfat, al mal dels nirvis.

Item, dien que és molt bona e sana la col als infants si són banyats de la decocció.

Item, les cols, axí com diu Ceprus,²⁴ si són menjades molt²⁵ cuytes, profiten molt a la vista e fan créixer leyt a la fembra qi les menja e purga lo || [f. 36^c] flux de sanch.

Item, si són menjades mal cuytes, fan bé exir a cambra, e, si són ben cuytes, fan lo contrari, so és, que estrenyen.

Item, si les piques crues e les mulles en lo vinagre e puys les menjes, fan abaxar la infladura del esplè e fan a la fembra la creatura gitar del cors morta.

Item, si les cols són ben cuytes e les mescles ab sagin veyl ho'y mescles [f. 36^d] un poch d'oli rosat o depuys les poses sobre lo lombrígol, aminva || les grans ardors del ventre qi vénen per febra.

Item, si mescles alum e vinagre ab la col, en tal guisa que molt picat tot asò fassa .i., sàpies que és molt profitós al mal de la lepra. Encara val aquesta confecció a totes altres bubes que sien al cors, si'n són untades.

Item, val aquesta confecció a rretenir los cabeyls qi cahen del cap, e és molt profitosa a la infladura dels budells, e sàpies que aquesta confecció és || [f. 37^a] millor cant les faves hi són ajustades.

Item, si mescles la sendre de la col ab sagin veyl, profita molt a la dolor del ventre e del costat e de la perna, si'n són untats aquests membres.

Item, la sement de la col si és mesclada ab vinagre, o'ciu los lombrichs e los altres cuchs mals qi's fan en cors d'om, si és beguda.

Item, si prens la sendre de la rahil de la col secha e la mescles ab || [f. 37^b] vina- gre, e la poses desús aquell lloch hon és la ratella, sàpies que sanarà.

Item, la col, si la poses en la bocha e la mastegues e te'n envies lo such e gites les fuyles, esclareix la vou.

Item, si'l such d'ella te gites en la naril, purgarà lo cap, e, si'l menges ans que begues depuys vi, no't porà noure.

Item, la col, axí com diu Galienus, que aquell que pren la rahil qi està || [f. 37^c] dejús terra en tal manera que depuys que la aja arrencada no toch en terra, si la lligues al coytl del hom qi ha ratella, jamés no li farà mal.

24. Ms. gepus.

25. Ms. mal; ací seguim ms. Val.

Item, si hom és embriach, e menuch sobre tot lo menjar que aurà fet .III. bosins de la col cru, depuys no temrà lo vi.

DE SAFANÀRIA, QI VOL DIR PASTENAGA. — Safanària, qi vol dir pastenaga, és fruyt d'erba, e, si és ben cuyta e menjada e'l sabrer d'ella és begut, profita molt a la dolor del esplè e del ventre.

Item, dien molts que si la rahil d'ella és ligada al coyl, fa aminvar e abaxar la infladura dels budellés, e tot hom qi la aport ab si ho la menja no aja pahor que serp li puxa noure.

Item, tot hom qi fort la menuch sovent, fa'l molt jaure ab fembra.

Item, si't fregues les dents ab les rahils de la safanària, ço és, pastenaga, és a dir aquelles sues fuyles, si || as dolor en les dents, sanar-les-t'à. [f. 38^a]

Item, si beus la sement d'ella ab vi, mors d'escorpi no't porà dan tenir.

Item, si la fembra lo²⁶ beu que ha lo ventre inflat que sembla prenyada, deximflarà.

Item, la sement que sia ben picada ab mel e sus lo cànsar mesa, sàpies que'l guarrà.

DE ORENGA. — Orenja sàpies que és calent e secha. La primera ver||tut [f. 38^b] que ha aquesta erba sí és que si la cous en vi e puys beus aquell vi, no ajas temor que't puxa noure mors de serp ne d'escorpi, ne de símia ne de can rabiós.

Item, si és beguda boylida en aygua, profita molt a aquells qi an begut verí, e axí dien que contrasta a molts d'altres verins.

Item, si és menjada o beguda aquesta erba, abaxa la colra.

Item, si és beguda || picada ab del vi, purga la ventositat del flux de sanch [f. 38^c] de la fembra.

Item, si la pólvora d'ella és presa e beguda ab mel, mata la tos.

Item, si és cuyta en aygua e d'aquella és banyat e ben lavat aquell qi ha menjahó ho postelles, perdrà les postelles e la menjahó.

Item, si'l such d'ella és begut cant és vert ab vi, cura les ranelles²⁷ e les infladuras dels morsos.

Item, si tens lo such || d'esta erba longament en la bocha, sanaràs de les [f. 38^d] plagues de la bocha.

Item, lo such si és mesclat ab leyt de fembra e posat dins la oreyla, toyl la dolor.

Item, si és pres lo such d'esta erba e és mesclat ab oli hon sien posades les flors del liri e depuys serà posat en les narils, fa degotar la sanch sobirana qi fa mal al cap.

Item, si prens lo such d'aquesta erba e'l poses al sol en una olla || cant [f. 39^a] seran los dies caniculars e hi està .XL. dies, e'l poses depuys de nuyt dejús lo lit, sàpies que nengunes bèsties verinoses no gosaran venir a tu que't ajen poder de mal a fer.

26. Ms. no.

27. Ms. ratlles; *act sequim ms. Val.*

Item, a aquells qi no poden exir a çeyla, si'ls dónes a beure aquesta erba ab vin blanch, fer-l'as bé exir.

Item, si és beguda ab aygua calent, profita molt a aquells qi an mors en lo ventre.

[f. 39^b] Item, si lo such d'esta || erba és mesclat ab holi e ab vinagre e ab lana sutze, profita molt si és posat sobre los oses rots de qualque membre se vuyla.

Item, si és mastegat, profita molt a la dolor de les dents.

Item, dich-te una meraveylosa vertut d'aquesta erba : que si el such d'ella és begut, totes les entràmenes²⁸ del ventre e de dins conforta e alegre.

[f. 39^c] Item, lo such d'ella si és || mesclat ab farina d'ordi e posat sobre les oreyles hon és la dolor, sanar-les-ha.

Item, dir-t'é una vertut molt gran : pren la orenca la nuyt de Nadal, qi sia secha, e guarda-la tota la nuyt, e, aquella ora que Jesuchrist nasqué, sàpies per sert que reverdirà que nuyl temps tan vert no fo.

[f. 39^d] DE ATZARÓ. — Atzaró o bolmoja és una mateixa erba qi és calent e secha ; e ha aytal natura, que, si és beguda, || fa delliurament pixar e purga la multitut de sanch de la fembra.

Item, si és beguda ab vi, profita molt a la dolor del ventre, e a l'idròpich, e a la dolor de la ancha.

[f. 40^a] Item, sàpies que la decocció d'ella és molt profitosa a la malaltia de la natura de la fembra, e és molt maraveylosa per fer espurgador. Emprò si'n vols dar per fer purgar, primerament aquell home || a qi tu volràs dar la purga, que conegues la sua complecció de qina forsa és, e depuys pense't qual és lo temps. E deus guardar la regió hon és, si és calent o secha, ho freda ho trempada ; per asò t'o dich, que als infants he als veyls deus provocar d'aquesta erba, axí que aquells qui són de mijana etat, axí com de .xx. anys,

[f. 40^b] pots-los-en més donar ; e, si la regió és freda, als || febles ne donaràs menys. E sàpies que, axí com jo't é manat mantenir en aquesta erba, axí't mentendràs en totes les altres purgues, mas mostrar-t'é aquesta erba en qual guisa la deus donar : pendràs .xxx. fuyles d'esta erba e metràs-hi tant de vi que les puxa cobrir e lexar-les-i-as jaure tota una nuyt, e l'altre die fer-la-as menjar al

[f. 40^c] malalt, e, anç que menuch la medicina, menje cols grasses ab || carn de porch fresch, e depuys beva de bon vin blanch, e a la derreria dar-li-as lo such d'esta erba ben colat. E sàpies que aquestes .xxx. fuyles no les deus donar sinó a hom gros e gras e forts, e als altres deus-ne dar menys, segons que vouràs lur afer e lur edat.

[f. 40^d] DEL ARTEMÍSIA. — Artemísia, la primera vertut d'ella és aytal : que, si és picada crua e beguda ab vi, profita al flux de || sanch de les fembres.

Item, si és picada vert e de nuyt, la li ligueus desús lo ventre, ho si és mesa en la natura de la fembra, ho beguda, fa exir la creatura morta del ventre.

28. Ms. entramens.

Item, diu Plínius que, si és picada e beguda ab vi ho posada sobre les infladures, sana-les.

Item, si alcun ha begut molt opi, axí que'l aja aduyt a hora de mort, beurà esta erba ab vi, e tantost sanarà.

Item, dien molts savis || que aquesta erba [ha] vertut que, qui la menja [f. 41^a] de matí en dejú, negun verí no li pot noure en aquell die.

Item, la rahil d'ella ha vertut que, si és ligada al coyl, nenguna granota verinosa ne calàpet no li porà noure.

Item, si lo such de la artemia és begut ab vi, ho si ella fresca és pichada ho mesclada ab most, sàpies que aquell vi, si hom lo beu, conforta l'estómech e sana les entràmenes || e és profitosa a altres coses. [f. 41^b]

Item, dien que si aquesta erba de la artemia és picada ab sagín veyl e encara per si enlexa, mata les lémenes, si és posada desús là hon elles són.

Item, si la rahil de la artemia és penjada al coyl, mata los peolls.

Item, esta erba, si és cuyta ab vin blanch, e aquell vi és begut de matí e de vespre, guareix la fembra a qi dol la mara.

DEL ABRÒTANUM, ÇO ÉS, ROMANÍ. — Abròtanum és dit per altre nom romer [f. 41^c] o romaní. Calent és e sech; vertut ha que, si és beguda l'aygua hon ell serà cuyt, sana tot hom qi aja mal en los pits e en los nirvis, e aquesta decoccio oçiu la tos e profita als lomos e a les conjunctures de la fembra.

Item, si és begut ab vi, purga la vexiga e munda les entràmenes e sana la dolor de la perna || e profita al flux de sanch de les fembres. [f. 41^d]

Item, lo fum d'ell encalsa les serps, e, si és begut, mata lo verí de les serps cant an mordut al hom.

Item, si és begut ab aygua ans que la febra prenga hom, toll la cremor e'l fret.

Item, si'ls membres són untats del holi hon ell serà cuyt, val molt contra los cuchs del ventre, que'ls ne fa exir. Aquesta cosa mateixa fa lo such d'esta erba, || si és begut moltes veus. [f. 42^a]

Item, si cous esta erba e puys a la meoyla del pa la enbolques, e puys la't poses als uyls, la cremor dels uyls ne leva.

Item, si és mesclat lo romaní ab sagín, tira les espines dels peus, hon se vol que sien ficades.

Item, si és posat dejús sots lo capsal del lit, dóna ensiniment de luxúria, e, si'l beus, perdràs-ne la voluntat.

DE ALTRES VERTUTS DE LA NEPTA. — Nepta sàpies que és calent e secha, [f. 42^b] e ha aytal virtut: que, si el such d'ella és begut, fa bé esmolre lo conduyt.

Item, si la aygua hon ella serà cuyta és beguda, molt és profitosa a la dolor e a la hinfladura dels budells.

Item, si és picada e posada desús les mameyles, fa venir leyt a la fembra.

Item, si'l such de la nepta || és mesclat ab mel e posat en la barba, toyl [f. 42^c] la dolor.

Item, si't fregues ab ella la lengua, perdràs la asprea e farà-la't allenegant.

Item, si'l such de la nepta mescles ab vinagre e'l dónes a beure a aquell qi escup sanch, profite'l molt.

Item, si és picada ab sal e posada sobre la mordadura del can rabiós, sana-la.

Item, si'l such d'ella se posa la muller en la natura, e depuys que's ajust al hom, sàpies que no consebrà.

Item, dien alguns que'l home qi menja la nepta, si jau ab fembra, sàpies que no engenrerà.

Item, si'l such d'ella mescles ab leyt ans que's quayl, lo formatge qi serà feyt d'aquesta leyt jamés no podrirà, e pots-ho provar, que, si untes lo formatge ab esta nepta cant serà frescha, jamés no s'afoylarà.

[f. 43^a] DE SANTÀUREA. — Santàurea és secha, e ha aytal vertut : que'l aygua hon serà cuyta, si és posada e'l fundament d'aquell qi ha mal en la natura, tantost sanarà.

Item, aquesta decocció és molt profitosa al mal e a l'aronsament dels nirvis si'n són banyats.

Item, si'l such d'esta erba és begut ab aygua ho ab vi, fa avortar la fembra e fa-li venir de sa flor.

[f. 43^b] Item, si és beguda ab || vi, fa exir les umors del ventre.

Item, lo such d'ella, si és mesclat ab mel, esclareix la vista.

Item, los maestres, en temps de venemes, solen pendre aquesta erba, e pican-la bé, e traen-ne lo such, e posen-lo en .i. anap de terra, e meten-lo al sol entrò que és calent ; e és puys molt profitós a totes aquestes malalties que nós avem dites de part desús.

[f. 43^c] DE GRAMANDREA. — Gramandrea calent és e secha ; || e ha vertut que, si és beguda ab aygua, fa gitar la creatura morta del ventre, e amansa lo cors.

Item, si és beguda ab vinagre, guareix les rompadures dels budells.

Item, si és beguda, fa a la muller venir de sa flor e profita a l'esplè, e és molt bona als idròpichs, si la mengem en lo comensament de lur enfermetat.

[f. 43^d] Item, és molt profi||tosa aquesta erba als morsos verinosos, si és picada e posada desús.

Item, ha altra vertut molt preada : que, si és picada e mesclada ab mel, e la poses sobre la plagua, purga la sutzura e fa venir carns noves.

Item, si la piques ab oli e te'n untes lo cap, perdràs lo fret e cobraràs²⁹ calantura.

[f. 44^a] Item, si'l such d'ella és mesclat ab mel e'n són untats los uyls, aurà la vista més clara si alguns || dies va usant d'assò.

DE LAPASSA. — Lapassa és calent [e] secha, e ha aytal vertut : que, si és beguda, conforta l'astómech e fa axir la ventositat desús.

Item, si és menjada cuyta axí com cols, estreny lo ventre.

Item, la decocció d'ella mata la menjahó de la sarna, si és banyat lo malalt.

Item, l'aygua hon ella serà cuyta, sana la ratella e toyl la dolor de les dents.

Item, si és posada tèbea sobre la oreylla, sana la dolor de aquella e ret l'ohiment.

Item, si la rahil de la lapasa és cuyta en forts vinagre e posada sobre l'esplè inflat, deximfla-lo.

Item, si la rahil d'ella és ligada al coy, toll e veda que no'y nexen les porseylanes.

DE UYLÓ. — Uyló és erba qi neix entre les messes, e és || aytal la sua [f. 44^c] vertut : que, si és picada ab rava e ab una poch de sal, mata lo cànsen, e sana les plagues, e guareix sarna, e cura la lepra.

Item, d'assò fan los maestres meraveylosa confecció per guarir les porseylanes, e dir-t'é en qual manera : prin la péra sofre e mescla-la ab vi e ab femta de colom, e, ab la sement de aquesta erba tu ho pica, e depuys tot ensempls coga ab vi e fé'n || ampastre, e posa-ho sobre les postelles, e sanar- [f. 44^d] les-as, cor no és atrobada millor medicina contra aquesta malaltia, ne que tant vayla.

Item, la fembra, cant va en part, si's perfuma d'aquesta erba, tantost n'exirà la creatura morta ho viva.

DE JONSA. — Jonsa erba és de tal natura, que, si és beguda, purga les pedres de la vexiga e fa bé orinar.

Item, diu Plínius, .i. savi físich, que, si la muller és banyada de la aygua || hon serà cuyta aquesta erba, si ten la creatura morta en lo ventre, farà-la- [f. 45^a] li gitar.

Item, aquell qi ha mal en l'esplè, si crema esta erba e beu lo fum per un embut, sanarà.

Item, si los hòmens sans se perfumen d'aquest fum, sanen pus sans e pus alegres e més laugers.

Item, si'l such d'aquesta erba és mesclat ab holi, sana les malalties de les cremadures del foch.

Item, si esta erba és beguda ab vi ho ab aygua, desecha les sobiranes umors del cors.

Item, si la pólvora d'ella és mesclada ab mel, purga meraveylosament les plagues e val al scaldament de la bocha.

Item, si lo such de la jonça és begut ab vi ho ab aygua, enfor-teix l'estómech inflat, e'l conforta.

Item, ha altra vertut aquesta erba : que, si la mescles ab forts vinagre e puys te'n laves, poràs guarir de les grans bubes.

DE LA PEÒNIA. — Peònia dien los maestres que és calent e secha, e ha aytal vertut : que, si és picada ab amenles e beguda ab aygua ho ab vi, profita a l'esplè e al ventre e a les arrenes,³⁰ e purga la multitut de la sanch de la fembra.

30. Ms. arrens.

[f. 45^d] Item, si és cuyta ab vi, e aquell vi és begut, profita molt a dolor || de la vexigua, a la dolor del ventre e a aquells qi an mal en les arrenes³⁰ e a tots aquells qi an tos, e fa gitar la pedra de la vexiga del infant.

Item, si és moltes veus beguda ab vi ho ab aygua, encalsa la pesadura que sol a hom pendre cant dorm.

[f. 46^a] Item, si la rahil de la peònia és legada e'l coyl, sana e delliura aquell qi cau de gota. Asò és veritat, e Galienus ho prova en esta manera : que diu que ell vec || .I. infant en aquelles partides d'Orient, qi aportava la rahil de la peònia legada al coyl, e esdevench-se per aventura que aquella rahil se desligà del coyl, e aytantost l'infant caech en terra del mal que avia de gota. Puyès prèes Galienus la rahil de la peònia e ligà-li al coyl, e tantost l'infant levà's de terra e no caech depuys, e en asò se aprova que verdadera és la vertut de la erba.

[f. 46^b] Item, si la muller pren .xv. grans de la sement d'esta erba ab vi, sana de la enfermetat de la mara, emprò a la nuyt, cant s'irà³¹ gitar, que n prene atretans.

DE MELLITHÓ. — Mellithó, sàpies que, demunt totes les altres erbes, l'amen les abeyles. Aquesta és la sua primera vertut : que, si és picada e mesclada [f. 46^c] ab leyt, e depuys ab açò untes bé les cases de les abeyles, || jamés no se'n volran anar ne partir d'aquelles cases.

Item, lo such de les flors del mellithó és molt profitós a les fibladures de les abeyles e de les vespes, si te'n untes.

Item, si és picada ab sal e posada sobre la infladura, sana-la.

Item, lo such d'ella, si és begut, fa ben traure alè a aquells qi no poden bé alenar.

[f. 46^d] Item, sàpies que és molt profitós per curar les plagues e les fenedures || dels artells.

Item, si és picada ab sal, profita molt a les mordadures dels cans e cura-les bé, si és posat desús.

Item, si és cuyta en aygua e aquella aygua és beguda, profita molt a la dolor del ventre, e, axí com diu Plínius que si lo such d'ella és mesclat ab mel e posat en los uyls, esclareix la vista de molt.

DE SENIXÓ. — Senixó neix en los orts, e en los regadius, e en les barbaca- [f. 47^a] nes,³² e en les || taulades, e sàpies que és de molt calent natura. E ha aytal vertut : que, si prens les flors e les fuyles d'eil e les piques e les mescles ab vi, e les poses un poch tèbees sobre la infladura, sàpies que la desfarà.

[f. 47^b] Item, si prens aquesta erba e la piques ab ensens e ab vi e'n fas ampastre e'l poses al fundament dejús, és molt profitosa als || nirvis e a la infladura dels budells e a curar qual plagua se vol.

Item, los maestros veden que no la dó hom a beure, com aquell qi la bagués no's poria fer que no's offegàs, emprò diu Plénius que, si és mesclada

31. Ms. sera.

32. Ms. barchanes ; aci seguim ms. Val.

ab vi, no pot noure, ans profita molt a la dolor dels pits e al mal de la vexiga, e a la dolor del cor e del ventre.

Item, si és beguda ab vin || cuyt, profita molt a les malalties de dins lo [f. 47^c cors e a les torsions.

Item, si és picada vert e beguda ab vinagre, profita a aquesta mateixa malaltia, que axí com diu Plénius que és bona a la dolor de la dent, e demostra en qual manera. Tu qí as mal en la dent deus anar a la erba, e trau de terra la rahil sens ferre, e depuys deus-ne tocar .III. vegades la dent ho'l caxal qí't dol, e, a cascuna vegada que'l tocaràs, || escopiràs .I.^a vou, e depuys tornaràs aquesta erba en lo loch d'on la arranquest, en aquella guisa que estava debans. [f. 47^v]

DE CELÒNIA. — Celònia és erba que esclareix la vista dels uyls ; e que assò sia veritat, prou-ho en esta guisa. Fo en lo temps cant les oreneyles nodrexen sos fills que .I. infant près una oreneyla del niu e trasch-li los uyls e depuys tornà'l al niu. E vench la mara del oçeyl e aduix aquesta || erba per nom [f. 48^a] celònia, e posà-la als uyls de son fill, e cobrà la vista ; e per assò prova Plénius que aquesta erba és molt profitosa als uyls ensestats. E, part tot assò, diu Maser, qí féu aquest libre, que si hom pren lo such d'esta erba cant és en sa flor e'l cou en una olla d'aram e'l foch ab mel suaument entrò que's fassa espès, mas sia bé escumat, sàpies que no és neguna medicina que més vayla a la escuradat dels uyls.

Item, si la rahil de la celònia és picada e mesclada ab vin blanch e ab anet, val a la tos.

Item, si és picada e posada sobre la dolor de la dent, sàpies per sert que sanarà.

Item, si són picades les fuyles d'esta erba e'n fas ampastre e'l poses sobre la cara manseylada, sàpies de veritat que la purgarà meraveylosament, en tal guisa que sia ajustada || ab vi. [f. 48^c]

DE DREGONETA. — Dragoneta, la sua primera vertut sí és que si hom³³ se unta del such d'esta erba, no és neguna bèstia verinosa qí li puxa noure, axí com és de serp ho lagardaix ho escorpi.

Item, si mescles l'oli ab lo such de la sement e'l poses en les oreyles hon ha dolor, sana-les.

Item, si tinys lana en lo such d'ella e'l poses en les narils, sana aquell mal qí és dit pòlips.

Item, si'l such d'ella és mesclat ab mel, val a les malalties dels uyls, si [f. 48^d] moltes vegades ne són untats.

Item, sàpies bé que si la rahil d'ella menges rostida,³⁴ profita molt a la escorelea dels uyls.

Item, la muller cant és prenyada, si té la creatura morta en lo ventre e vol

33. Ms. hon.

34. Ms. rosada ; *acti seguim ms. Val.*

[f. 49^a] que'n isque, prenga la flor d'aquesta erba e pos-ne en les narils una partida e altra partida en la natura || e sàpies per sert que tantost gitarà la creatura morta.

Item, sàpies que si la pólvora de la rahil de la dregonera prens e la mescles ab mel, és molt profitosa a la tos, e a'quell qi és encadernat, e a tots aquells qi escupen sanch, e aquells qi an moltes cremors en los pits.

[f. 49^b] Item, la rahil d'ella à aytal forsa : que, si és picada e mesclada ab vi e és beguda, dóna ta||lent de jeure ab fembra.

Item, si és picada e mesclada ab mel e posada sobre les plagues, sana-les.

Item, si la rahil d'ella és mesclada ab vinagre e posada sobre la cara hon són les naxenses, sana-les.

Item, si les rahils d'ella són cuytes en aygua, e de la aygua són levats los peus inflats e dolorosos, sàpies que sanarà.

[f. 49^c] DEL LÈVOR BLANCH. — Lèvor blanc, sàpies que d'aquest són dues natures : la .i. és blanc, qi purga desús, e l'altre és negre, qi purga dejús ; e dir-t'é les virtuts, primerament del blanc, perquè ha més de vertut e de forsa.

La primera és aytal : que, si la fembra a qi és la creatura morta en lo ventre menje esta erba ho la posa dejús en la natura, fer-la-li'n-à gitar a pessés.

[f. 49^d] Item, si la pólvora és suflada en les narils, || trau la ventositat del servell e profita molt als uyls e fa estarnudar.

Item, sàpies que la sua pólvora és tan bona, que'ls maestres la solen mesclar en totes les medicines qi són profitoses als uyls.

Item, si la pólvora d'ell és mesclada ab farines, oçien les rates qi'n menjeran.

Item, si és mesclada ab leyt, mata les mosques qi'n beuran.

[f. 50^a] Item, si és pres lo pes || de .i. diner ab sabrer de gallines que sia tèbou, fa exir les veyles umors e males per desús e profita molt als orats e als irats e als idròpichs e als rabioses.

Item, ha altra vertut la pólvora, qi oçiu la lepra e sana la malaltia dels peus, que és dita podagre, e enforsteix los tremoloses e sana les torsons del ventre, e la dolor de la perna, e sana la tos veyla e les || febres veyles, axí com són de .iiii. anys ho de plus. E'l mellor serurgià, so és, Plínius, demostra a cascun mestre com la deu l'om pendre, e diu que aquell qi la volrà pendre que de .vii. anys abans que la prenga deu usar coses lexetives, axí com cols mig cuytes, e grexures, e borratges ab carn de porch fresch, e bledes, e verdo-lagues. E guart-se aquell qi aquesta medicina volrà pendre que no menuch ||

[f. 50^c] lo die ne'l vespre que la pendrà ; per asò t'o dich, que si la pren en altre guisa no pot ésser que no paç gran mal. E mana-la en tal guisa pendre : [si vols]^{as} que aquesta purga profit sens perill e sens dolor, cou-la bé ab farines o ab lantilles, que segurament la pots pendre, e sàpies que deveda Plínius que la pólvora

[f. 50^d] d'esta erba no la deu hom donar a veyl ne infant, ne || a aquells qi an torsons al ventre, ne a fembra qi nodrescha creatura, car temorosa és.

35. si vols, del ms. de València, manca en el manuscrit de París.

DEL LÈBOR NEGRE. — Lèbor negre, sàpies bé aquest no és tant perillós com lo blanch. Dien los hòmens savis antichs que aquell qi'l vol pendre, deu-lo menjar ab lantilles, e sàpies per sert que aquest lèbor, en tal guisa pres com jo't dich, profita molt a la podagre dels peus |, e a aquells qi són idròpichs, [f. 51^a] e profita molt a aquells qi són paralétichs.

Item, si és beguda, profita molt a aquells qi an dolor en los artells de les mans e dels peus, e purga meraveylosament les còleres en la fleuma.

Item, si és cuyta en aygua e aquella aygua és beguda, profita molt a la vista e ls uyls.

Item, sàpies que aquesta decocció purga³⁶ maraveylosament les fistoles e les porseyleres del coyl. [f. 51^b]

Item, si és mesclat ab farina d'ordi feyt empastre e posat desús, profita a la infladura dels idròpichs e és molt profitós a la fembra qi à massa de sa flor.

Item, si és posat en lo fundament de la fembra, fa-li exir la creatura morta del ventre.

Item, si'l poses desobre les oreyles e que no'l ne tolgues per .III. dies, [f. 51^c] sàpies que cobrarà l'oyr.

Item, si picada la poses sobre la cara hon ha bubes, toyl-les, e'n tal guisa munda la lepra e la sana. E diu Plínius que aquell qi volrà pendre la pólvora d'esta erba per purgar dejús, no'n deu pendre sinó lo pes de dos diners e aurà asats compliment.

DE LA BERBENA. — Berbena si és picada e posada sobre los osos trencats, sana-los, mas sàpies que aquesta erba, ans que la pichs,³⁷ deu jaure .III. dies en vi.

Item, si'l such d'ella és més tèbeu en la bocha e longament tengue, sana les plagues e millora l'alè.

Item, si és picada e posada sobre la plagua fresca, sana-la e plega la carn.

Item, si'l such d'ella és mesclat ab vi e begut, és profitós contra tots verins. [f. 52^a]

Item, à altra vertut molt preciosa : prin .VI. rahils d'aquesta erba ab atres-tantes fuyles, e pica-les ab aygua e dóna-les a beure per .III. dies a aquell qi ha la febra cotidiana, e sàpies per sert que sanarà.

Item, a aquell qi ha la febra quartana, dar-li-as .III. rahils e .III. fuyles picades ab aygua a beure, e sanarà.

Item, si és cuyta ab vi, e aquell vi és espergit ab ram de timó sobre les taules hon ha hostes ans de menjar, sàpies que tots seran molt alegres e molt joyoses, e, si la portes en la mà e vols saber³⁸ del malalt si morrà o viurà de aquella malaltia, digues-li : «Amich, com te va?», e si't respon «bé», sàpies que viurà, e si't respon «mal», sàpies que morrà. E si ha hom mal en lo cap, axí com és dolor, e's fa d'esta erba garlanda e le's posa en lo cap, dar-li-à gran remey de la || dolor.

[f. 52^c]

36. Ms. purga la.

37. Ms. prèns; aci seguim ms. Val.

38. Ms. sabre.

Item, diu Plínius que aquesta erba és molt bona e que sana la dolor del costat e la dolor del ventre e del pits, si és beguda.

Item, si aquesta erba és cuyta e mesclada ab altra erba a qi dien millefòlium e ab la bretònicha, tant de la .i. com del altre, e és beguda ab aygua, trancha la pedra de la vexigua e fa meraveylosament pixar.

Item, ha altra vertut : que, si hom se'n unta del such d'ella, porà³⁹ retenir la amistat de son senyor.

[f. 52^d] Item, altres dien que || qi la aportàs per camí, no's cansaria tan tost.

DE LA MOREYLA. — Moreyla és de freda natura, e la sua primera vertut és aquesta : que, si prens lo such d'ella e'l poses allí on és la gran dolor, sanar-la-ha.

Item, si piques lo such ab sal e ab pa, guasta la menjahó.

Item, si la muller pren lo such d'esta erba picada e'l posa en sa natura, fa estancar lo flux de sanch.

[f. 53^a] Item, si mescles les fuyles picades d'aquesta erba ab farina d'ordi e ab holi rosat e'l || mescles tot ensemps, no és nuyl engüent qi sia tant profitós ne tant bo com aquest per a foch salvatge, si hom n'és untat axí con te dich.

DE VEYLÉON. — Veyléon és de molt freda natura, e si piques les sues fuyles e les mescles ab farina d'ordi e'n fas ampastre e'l poses sobre la infladura, desfà-la.

Item, si prens lo such e'l mets en les oreyles, oçiu la dolor.

Item, si és picada e la poses sobre'l podagre, val-i molt.

[f. 53^b] Item, si prens les rahils ho la sement e la cous bé ab vinagre e'l poses en la bocha e'l menes tant entrò que fassa escuma, e depuys gites lo vinagre, perdràs lo dolor de la dent.

Item, si piques la sement d'esta erba e'n traus lo such e'l beus ab sabrer gras, amolleix lo ventre e la fleuma.

Item, si as los uyls malalts e traus lo such d'esta erba, si és de la sement, e te'n untes los uyls, sanaràs.

[f. 53^c] Item, sàpies que si la || fembra pren lo such de la sement e'l sa posa en la natura, estancarà lo flux de sanch.

Item, si mescles lo such d'esta erba ab farina d'ordi e'n fas empastre e'l poses sobre los lochs inflats o sobre les tetes de les fembres, inflades,⁴⁰ deximfla-les.

Item, si mets lo such d'esta erba en les plagues, sana-les e fa venir carns noves.

[f. 53^d] Item, si as vèrmens en los peus o en les cames e prens aquesta erba ho la sement e la cous || en .i.^a caldera, e depuys poses lo peu ho la cama hon són los vèrmens sobre la babor, cauran tots los vèrmens.

Item, pren un basí d'aygua e mit-hi .i. test de foch en guisa que no toch en l'aygua. Despuys gita en lo foch un tros de sera verge e la sement d'aquesta

39. Ms. porta.

40. Ms. Val. les mamelles inflades de les fembres.

erba, e aquell fum qi'n exirà per un ambut poch a poch e lo canó del ambut tenga en lo caxal hon són los vèrmens, vouràs com || cauran en l'aygua en què [f. 54^a] està lo test.

DE MALVES. — Malves, si les menges ab greix, profiten al estómech e a la vexigua.

Item, si'l such d'esta erba és begut ab aygua ho ab vi, és molt profitós contra los verins.

Item, dien los savis que, si hom pica les fuyles de la malva e les fuyles del salse, tan de la .I.^a com del altre, no és negun ampastre qi mils fasa estancar la sanch de la plagua fresca.

Item, dien los dochtors que, si la malva és picada ab sagín veyl e és mesclada ab rahil de col picada, és molt profitosa a la dolor de la dent, si és posada⁴¹ desús. [f. 54^b]

Item, si aquesta erba és picada e ligada a la perna, dóna talent de luxúria.

Item, dien los savis que si és picada e enbolcada en lana sutza e la posa la muller sobre les tetes inflades, fa-les deximflar.

Item, si prens la malva picada e la mescles ab sagín d'ocha, e || la muller [f. 54^c] qi té la creatura morta en lo ventre le's posa en la natura, fa-la-li gitar.

Item, si piques les fuyles d'esta erba ab una pochada de sal e les poses sobre les infladures dels uyls, sana-les.

Item, si mescles lo such de la malva ab oli e te'n untes lo cors, abeyles no t fiblaran.

Item, si cous les malves en orina e te'n laves lo cap, mata les lémens e'ls peolls.

Item, si cous les fuyles ab oli e'n untes || lo foch salvatge, sàpies que [f. 54^d] sanarà.

Item, si són cuytes les malves e en aquella decocció se banya la muller qi ha dolor e'ls budells ho en la mara, sàpies que profita molt, e, si no pot aver bany, pos de aquesta decocció dejús la natura, e dar-li-à gran conort e gran remey.

DE QUINQUEFOLIUM. — Quinquèfolium neix en los lochs humits e plans; esta erba és freda e secha en lo segon grau; la sua rahil ligada al || coyl sana la dolor de les oreyles. [f. 55^a]

Item, lo such d'ella sana les plagues e les fibladures.

Item, picada e posada desús, sana tota durea de les venes e dels nirvis.

Item, qi'l beu dóna talent de menjar, mas deu-lo mesclar ab vi e ab aygua e ab mel, e, feyta pólvora e beguda ab .v. cuylarades de bon vi, sana la dolor del fetge e de la podagre.

Item, la rahil picada e destrempada ab ayguamel, fa córrer la orina || e [f. 55^b] toyl tota dolor de la vexiga e dels loms.

Item, posada en lo cap per guarlanda e untat lo front ab lo such, toyl la dolor del cap.

41. Ms. posa.

Item, la erba ab les rahils senyida, fa fugir les serps, e les sues branques cuytes ab vi, e depuys menjades, obre les plagues e sobresana-les.

Item, picada ab mel e posada, sana tota sarna.

[f. 55^c] Item, picada e posada ab forment cuyt, trau tot verí mal e totes || umors del cap.

Item, picada ab mantega e posada sobre la plaga, sana-la.

Item, si la plagua és tancada, cou esta erba ab vi e puys pose-la sobre la nafra e obrir-la-ha, mas, depuys que serà huberta, deus-hi posar mel entrò que sia la plaga sana.

Item, la erba embolcada ab lart, pes de .III. diners, e mès lo seu such en .I. poch de mirra, e .III. cuylerades d'aygua donant a beure, sana l'escalentament.⁴²

DE COLOBRINA. — Colobrina, presa ab vi e untat ab oli, fa gitar les erbes males.

Item, la sua rahil ab oli tèbou gitat en les oreyles, sana la dolor.

Item, lo such d'ella posat ab lana sutze en lo mal de nolimetàngere, sana-lo, mas deu ésser lo such d'ella de la fuyla.

Item, lo such de la rahil posat en l'ull, sana totes malalties d'aquelles.⁴³

[f. 56^a] Item, lo such mesclat || ab mel fa asò mateix.

Item, la pols de la rahil rostida ab lo sebrer ab què's cou, sana tos, e lo romadisat, e aquell qi és corrupt⁴⁴ de sanch.

Item, la sua rahil presa ab vi, mou luxúria.

Item, si és picada ab mel, deneja les plagues, e, si hi mescles bretònica ho posada per si, toyl tota dolor e tota sutzetat, e deneja tota plaga, e sana [f. 56^b] tota sarna e totes manseyles; e val més si hi mescles vina||gre e aygua, que sana tota ferida.

DE MIRRA. — Mirra és calent e secha en lo segon grau, e fa gitar los lombrichs e la creatura morta del ventre com és beguda.

Item, mesclada ab lo such del exens ho de la ruda, he posada desús, trau umors.

Item, si'n dónes tanta com una fava a mengar, sana la tos veyla e la dolor del costat e dels pits.

[f. 56^c] Item, la mirra picada || e donada ab vi, sana lo mal del ventre e dels budells, e esclareix la vou e toll fret. Les amelles amargues ho el clavell amarch fa asò mateix.

Item, lo plom d'algar posat sobre los lombrichs, sana-los.

Item, lo plom ligat als loms toyl luxúria.

DE LA PALLADA. — La pallada és de III. natures: la .1^a. és gran, e l'altre [f. 56^d] aguda e és nomenada l'altra nom d'est fust, e'l tercer || és millor e dien-li

42. Ms. escalentament.

43. Ms. daquelles.

44. Ms. corrupt.

cadan. Aquesta erba és calent e secha, e neix en prats e en arenals, e picada e posada desobre'l ventre ab sagín com a fogasa tèbea, sana-lo.

Item, posada sobre la plaga hon ha verí o fust ho ferre, obra aquell e lo'n trau.

Item, picat lo such e posat sobre la plaga, sana-la per .IX. dies e no'y lexa senyal negun.

Item, la sua sement mólta beguda ab vin calent e ab farines, || sana tota [f. 57^a] mengahó.

Item, picada ab vin vermeyl e posada desús, sana la dolor e tota fregahó d'oreyla.

Item, lo such tengut en la bocha, sana tota plaga de les ginyives e de la lengua e de la bocha.

Item, lo such gitat en la plaga hon aurà fistola, sana-la.

Item, posada ab vinagre, toll los morsos del can rabiós e tota fibladura.

Item, picada ab sal e posada desús los lempérons, sana'ls. [f. 57^b]

Item, si és cuyta e beguda, sana los idròpichs e'l mal dels pits.

Item, desús posada, sana lo foch salvatge.

Item, presa ab vinagre, sana los reguylloses.

Item, posada desús, sana la dolor de la infladura e la ardor dels uyls.

Item, lo such posat sobre'l ventre ab lana, guareix lo flux de sanch.

Item, cuyta e beguda, sana totes coses sobre||dites. [f. 57^c]

Item, la sua sement beguda ab vi, sana la dolor dels ronyons e de la vexiga.

Item, la sua rahil penyada al coyl, veda hom que no aja lempérons ne lobinells.

Item, .III. rahils d'ela picades ho begudes ab aygua ho ab vin ans de la aseció, sana la terçana.

Item, .III. rahils d'ella begudes ab .III. cuylerades de vi ho d'aygua, sana la quartana.

Entrò assí avem parlat de les vertuts de les erbes, e d'aquí avant parlarem de les espècies.

DEL PEBRE. — Aquestes són les vertuts del pebre. Sàpies que'l pebre és calent e sech, e, si'l menjes cuyt o cruu que sia mesclat ab mel, fa ben coure la vianda. E són .III. maneres de pebre: la .I. negre, e l'altre blanch, e l'altre lonch. E'l pebre negre, si és mès sobre los mor||sos cruels, sane'ls e toy'l lo ador- [f. 58^a] miment e les dolors dels pits.

Item, si'l piques ab les fuyles del lorer ab vin tèbou, e lo dónes a aquell qi ha febre cotidiana ans que la cremor lo prena, sàpies que sanarà e tolrà-li les torsos del ventre.

Item, si és picat ab pregunta, abaxa les postelles qi's fan aderredor del coyl, si és posat desús.

Item, si picat lo mescles ab vidre, purga la escuralea dels uyls e les man-sayles, si a ampastre feyt lo poses desús.

Item, si lo piques e la pólvora mescles ab fempta d'ome que sia cremada e lo poses sobre lo càncer, sanarà.

DEL PELITRE. — Pelitre és calent e sech, e, si hom ha dolor per fret en les dents e prens lo pelitre e'l mastega molt bé entre les dents e depuys se lava la bocha ab vinagre, sana la infladura de la garganta || e la infladura de la lengua.

[f. 58^c] Item, si prens longament lo pelitre ab mel, profita molt a la gota qi fa caure e profita molt als infants qi cahen de gota si'l porten al coyll ligat, e tira la olor per les narils.

Item, si hom qi ha la febra se unta ab l'oli hon lo pelitre serà cuyt ans que'l prena, sàpies que sanarà, que fer-l'à suar e ab la suor perdrà la febra.

Item, aquest oli val que, si hom⁴⁵ ha gran dolor e se'n unta ben fregan moltes vegades, ho que sia ferit de paralis, sàpies que li farà profit.

Item, ha altra vertut aquest oli : que, si hom⁴⁵ no pot suar, tantost suarà e ab la suor perdrà la dolor, e sàpies per sert que totes aquelles vertuts e totes aquelles forses que ha lo pelitre, aquelles mateixes ha lo gíngebre, e per asò no te'n vuyl plus parlar.

[f. 59^a] **DEL COMÍ.** — Dien los maestres que'l comí || és calent e sech, e si'l menjes depús menyar, trau la ventositat e dóna talent de menjar, e, si és cuyt ab vinagre e aquell vinagre és begut, refrena la menahó.

Item, si és begut ab aygua ho ab vi, val als morses de les serps.

[f. 59^b] Item, si és picat lo comí ab farines de faves e ab farina d'ordi e ab mel tèbea e'n fas || ampastre e'l poses sobre les infladures, deximfla-les.

Item, si la muller qi ha de sa flor menja ho beu lo comí ab aygua, tantost estancarà.

Item, si és begut per si mateix, fa la color groga

DEL GALANGAU. — Galangau ha aytal vertut : que, si és begut o menjat, purga la fleuma e enforteix l'ome e munda les entràmenes.

[f. 59^c] Item, sàpies que, si lo menges, farà't bé olre la bocha, emperò creix luxúria e dóna dolor a les dents.

DEL CITOVAL. — Citoval, si'l piques e'l beus, profita als morsos verinoses axí com de sep e d'escorpi.

Item, si és begut, refrena la veyla dolor del ventre.

Item, si as dolor en lo ventre per los lombrichs, mastega aquesta espèsia, e, envia'n-te lo such e matar-los-ha.

Item, si hom lo menja qi aja mengat aylls,⁴⁶ fa-li perdre la olor.

Item, si hol a vi, fa allò mateix.

DE GIROFLE. — Dien los maestres que'l girofle és calent e sech, e, si és begut, enforteix lo ventrell e profita molt a les entràmenes e esmolre la vianda.

Item, d'ell pres ab leyt de vaques, escalent e conforta lo serveyl.

45. Ms. hon.

46. Ms. menjades als viandes ; *aci seguim ms. Val.*

DE CANELLA. — Canella fa la viande bé esmolre, e desliga les umors del estómech, e conforta e cura lo fetge, e fa ben pixar; e a la fembra || purga del [f. 60^a] flux de sanch.

Item, si beus aquesta espècia, la tos humida fa abaixar e la dolor de les arenes⁴⁷ purga.

Item, si picada és posada sobre los morses verinosos, cura-los e fa desechar los uyls lagrimoses.

Item, si és ben picada e mesclada ab vinagre e la poses en la nuyt sobre la cara, fa-la tiran e tolrà les manseyles.

DE CASTOR. — Castor à aytal vertut: que, si és begut ab aygua ho ab vi, purga les orines e l'esplè e'l fetge e toyl dolor del costat. Emperò l'aygua ho-l⁴⁸ vi en què aquesta espècia serà cuyta, vol-se beure calent.

Item, si la fembra se'n perfusa,⁴⁹ que ha lo flux de sanch, ab aquest castor per la natura, estancar-la-à, e toyl la dolor de la natura, e oçiu los lombrichs.

Item, si és picat ab mel e la muller qi ha la cara lentillossa se'n frega la cara, ffa-li bella e luent.

Item, si és begut ab vi, dóna talent de aver solàs ab fembra.

Item, si lo malalt qi ha la febra se'n unta del holi hon lo castor serà cuyt ans que la aseció lo prena, la cremor perdrà, lo fret e la tremoló. E aquest oli dit profita molt a la dolor de la perna, si'n és untat; || e sàpies que la pólvora [f. 60^d] d'esta espècia purga e sana les plagues dels hòmens.

DEL ESPICH. — Espich és aytal que, si és begut, conforta lo ventre e abaxa la dolor del estómech, e la decocció d'ell purga los ronyons e la vexiga e la fa ben pixar, e delliura la sobirana sanch de la fembra e toyl los morsos dels budells.

Item, si és beguda, fa exir ventositat.

Item, si és mesa en || la natura de la muller, fa estancar lo flux de sanch. [f. 61^a]

Item, si és beguda ab aygua freda, toyl la talent de gitar.

Item, si ha hom menjahó en los uyls e los se lava ab la decocció d'aquesta espècia, sàpies per sert que perdrà la prohiga.

DE ENSENS. — Ensens à vertut que és calent e sech, e ha aytal vertut: que, si és picat e mesclat ab blanch⁵⁰ d'ou e ab leyt de fembra [qi] || nodreix infant [f. 61^b] mascle e posat en los uyls, esclareix la vista.

Item, si és picat e mesclat ab vinagre e ab pagunta, purga les plagues fresques e sana-les.

Item, si picat lo mescles ab sagín, és profitós a les cremadures del foch si és mesclat ab mel.

Item, si és ben picat e mesclat ab vin tèbou e ab pagunta, purgua les plagues.

47. Ms. arens.

48. Ms. ho al.

49. Ms. perfura.

50. Ms. lanch.

[f. 61^c] Item, si és picat ab holi rosat, profita molt a les infladures || de les mamelles.
Item, si és picat e mesclat ab leyt de fembra, profita a les plagues qi's fan en lo fundament, si'n són untades.

Item, si'l piques e'l mescles ab àlohe e ab lo blanch del ou e'l poses sobre la vena taylada qi gita sanch molta ho sobre les plagues sagnents, estancha la sanch e fa ajustar la vena.

Item, si és mesclat ab orenga, fa escopir les umors del cap.

[f. 61^d] Item, si la pólvora és || mesclada ab sagín d'ocha ho d'ànet e posada sobre la cremadura, sana-la.

DE ÀLOHE. — Alohe, és sa vertut que purga la fleuma del estómech e del cap e dels artells de les mans e dels peus, si és begut ab vin tèbou.

Item, si la pólvora és messa sobre la plaga, cura e sana-la, e purga e ajusta la rompadura dels budells, si és posada desús.

[f. 62^a] Item, si és trempada ab aygua e posada sobre la infladura de la cara || ho dels uyls, desfà-ho.

Item, és molt profitosa si la mescles ab vinagre ho ab oli rosat e'n untes lo cap a aquell qi ha dolor en les galtes, val.

Item, si és posada sobre los uyls, oçiu la proyga.

Item, si la mescles picada ab vi e'n fas ampastre, fa retenir los cabeyls qi no caen.

[f. 62^b] Item, si la piques e la mescles ab mel, sana les ginyives, si'n són untades, e toyl la menjahó de la lengua, e fa la fleuma e la || còlera gitar. Mas deus pendre aquesta espècia depús sopar; e dir-te-é en qual manera: Pren lo such de la col vert, e ab aquest such trempa l'àlohe e fé'n .iiii. píllules tan grans com sengles faves, e pendràs aquelles sens perill que no'y aurà lo ventre, e fer-t'à gitar les umors ab la fleuma; e sàpies per sert que, asò usant, jamés no auràs mal en lo cap.

[f. 62^c] DE FAVES. — Faves, si són verts, són fredes e humides, mas si són seques, || inflen e engendren ventositat, e són piyors com són menys de les escorses que són fort dures per esmolre, e per asò aquells qi les mengen senten-se greus del cap e senten ventositat e trebayl e nohiment dels uyls. E si tu't vols que no't fasse trebayl ne ventositat, cou-les ab comí e ab pebre, e, si les menges ben cuytes ab vinagre, refresquen lo fluix del ventre.

DE SIURONS. — Siurons són calents e sechs, emperò an alcuna cosa d'umiditat en si, mas donen ventositat e inflen, e fan bé luxuriar e créxer esperma, e a la muller fan venir de sa flor, e fan bé pixar.

[f. 62^d] Item, si són cuytes ab comí e ab anet, e aquell || sabrer begut, escalfa l'ome e aminva les grosses umors e trenca les pedres de les arenes de la vexiga. Mas los siurons negres són millors e més forts, que aquell qi los pren conforten, e amansen contra cremor de febra.

[f. 63^a] DE ALFOLBES. — || Alfolbes són calents en lo segon grau, e fan bé eixir si en dejú són menjades.

Item, si les menjes ab altra vianda, dar-~~t~~'an dolor en lo cap e no't faran tant exir.

Item, si prens l'aygua hon elles seran cuytes, ben colada, e la beus ab mel, farà't moltes veus exir defora.

Item, sàpies que aquella aygua fa a la fembra venir de sa flor.

Item, si cous alfolbes ab figues seques e despuys coles l'aygua e'y mescles [f. 63^b] atretanta mel, e l'aygua ab la mel ensemps cous,⁵¹ ho tant entrò que's fasa espesa, sàpies que profita molt al ventre e a la tos e munda los pits e'ls polmons.

DE GINGIVES. — Gingives són en lo primer grau calentes, e en lo segon umides, e crien millor sanch que negun altre fruyt e fan exir a cambra || e profita a la tos e als pits e el polmó e a la vexiga, en tal guisa : si són mesclades ab la orenga. [f. 63^c]

Item, si les menges crues, sàpies que engenraran ventositat e postema.

Item, qi molt les usa, sàpies que fan més peoyls que altra cosa.

DE RAÏMS. — Rahims qi an la escorsa prima són bons per menjar e fan bé cambrejar.

Item, si són trop madurs e molt dolces, aquests aytals an natura de ca||lor [f. 63^d] e d'umiditat, e si són agres són frets e sechs.

Item, aquells qi són estojats per a l'ivern, conforten molt lo ventre.

Item, los rahims pansits són més calents e profiten molt el pits e el polmó.

Item, si vols bé exir a cambra, menja los rahims qi és dit valentí e el grumest, e, si'l cous en aygua e beus aquella aygua, és molt profitosa.

DE MÓRES. — Móres gregues són calents en lo primer grau, e homides en lo segon, e fan bé exir, si són medures. [f. 64^a]

Item, si són menjades en dejú, donen bona sanch meraveylosament.

DE PRÉSECHS. — Présechs són frets e homits, e sàpies que són molt millors los moylars que'ls altres, pus fan bé cambrejar.

DE MAGRANES. — Magranes agres són fredes e contrari||oses a la calor, [f. 64^b] e conforten l'estómech, e maten la set. Los grans d'elles són contrarioses e'l such, car lo such alarga e los grans estrenyen. Les agres dolces són trempades, e fan bé cambrejar, e fan bona sanch, e són profitoses a la dolor del estómech.

DE PERES. — Peres madures, si són sucoses, són trempades, e, si són menjades en dejú, estrenyen || e depuys solven. [f. 64^c]

DE PRUNES. — Prunes e sireres són calents e homides ; les agres són de freda natura e estrenyen, les dolces són de calda natura e solven tant com les

51. Ms. cou.

fresques, emperò si prens les negres e les cous bé en aygua, e beus aquella aygua mesclada ab sucre, fer-t'an bé cambrejar.

DE NOUS. — Nous són calents e homides, e crien bé mijansanament. Qi les [f. 64^d] menja sovén donen dolor en lo cap, e ho || çien set, e nohen als uyls, e, tant com són noveyles, tant son piyors, emperò si hom les menje ab figues seques, no aja pahor de verí.

DE AVAYLANES. — Avaylanes són calents e seques, e són molt dures per molre, e males a l'estómech, e són molt nutritives, e dien los maestros que, si hom les menje en dejú ab ruda, són bones contra tot verí e contrasta als morsos verinoses. [f. 65^a] Item, dien que, si són menjades les aveylandes, profiten || el serveyl.

DE AMENLES. — Amenles hi à de dues⁵² maneres, so és, amargues e dolses. Les dolses són profitoses a menjar; les amargues són a madona calents, e són seques.

Item, si menjes la amela tenra ab lo cloveyl, profita al estómech e agreuge lo cap, e fan escuralea als uyls, e ensenen luxúria, e donen son, e contrasten a la embriaguea, e sàpies que tot l'àls de les ameles és medicinal.

DE LES CARNS. — Sàpies que cascuna carn és calda e humida e és nutritiva e cria bona sanch, mas à-n'i unes que crien molta sanch e altres menys.

Carn de porch és calent e homida e és meraveylosa per fer bona sanch. Carn de porseyls sotils⁵³ és flaumàtica e homida.

[f. 65^c] Carn d'anyells és || calent e homida, e cria mala sanch.

Carn de cabrit és trempada, e cria bona sanch.

Carn de cabró cria mala sanch e melancolia.

Item, anyells e cabrits de .I. any són trempats e meraveylosament bons per menjar, si són crestats.

Carn de bou cria mala sanch, e és fort dura per esmolre.

[f. 65^d] Carn de vedell és trempada e fa bona sanch, e sàpies que cascuna carn grosa || amolleix lo ventre, mas és dura per esmolre.

Carn magre desecha e amolleix tost. Sàpies que carn qi és mesclada és millor de totes les altres.

Item, sàpies que als hòmens qi traen mal, val més les carns de les bèsties qi són de dos anys ho de plus, car mils conforta e engrexa.

Deo gràcias. Ffinito libro si! laus et gloria Christo.

52. Ms. diues.

53. Ms. sotis.

GLOSSARI *

- abròtanum** (romaní), fol. 41. *Artemisia abrotanum* L. És possible que a més del romaní veritable (*Rosmarinus officinalis*) hi hagi un romaní abròtan, que podria ésser la *Santolina rosmarinifolia*, en castellà *manzanilla fina*, de fulles semblants a les del romaní.
- ala**, fol. 10. *Inula helenium* L.
- ale** = **ala**.
- alfolba**, fol. 63. *Trigonella foenum-graecum* L.
- [all]**, fol. 3. *Allium sativum* L.
- [almoll]**, fol. 25. *Atriplex hortensis* L.
- almoyl** = **almoll**.
- àlohe**, fol. 61. *Aloe* sp. pl.
- amela** = **amenla**.
- ameha** = **amenla**.
- amenla**, fol. 65. Sement de *Prunus amygdalus* Batsch (= *Amygdalus communis* L.).
- amenles amargues**, fol. 65 Sement de *Prunus amygdalus* Batsch var. *amygdalus* subvar. *macrocarpa* Ser.
- amenles dolces**, fol. 65. Sement de *Prunus amygdalus* Batsch var. *sativa* (L.) Focke.
- anet**, fol. 14. *Anethum graveolens* L.
- api**, fol. 11. *Apium graveolens* L.
- aristològia**, fol. 8. *Aristolochia longa* L. i algunes congèneres.
- artemia** = **artemisia**.
- artemisia**, fol. 40. *Artemisia vulgaris* L.
- atzaró**, fol. 39. *Asarum europaeum* L.
- avaylana** = **avellana**.
- [avellana]**, fol. 64. Fruit de *Corylus avellana* F.
- aveylana** = **avellana**.
- ayl** = **all**.
- barba jovis**, fol. 22. En la nomenclatura prelinneana aquest nom ha estat aplicat a diverses plantes del gènere *Anthyllis*, com *Anthyllis barba-jovis* L., de la Mediterrània central, i *Anthyllis cytisoides* L., freqüent al litoral català.
- berbena**, fol. 51. *Verbena officinalis* L.
- bleda**, fol. 50. *Beta vulgaris* L.
- bolmoja** = **atzaró**
- bretònica**, fol. 15. *Teucrium chamaedrys* L.
- bretònicha** = **bretònica**.
- camamilla**, fol. 17. *Matricaria chamomilla* L.
- canella**, fol. 59. *Laurus cinnamomum* L.
- caneyla** = **canella**.

* Els mots van referits als folis del manuscrit de París, la indicació dels quals donem als marges. — Em cal agrair a l'erudit naturalista senyor Francesc Masclans i Girvès la revisió que ha volgut fer d'aquesta llista dels noms de plantes que apareixen en el tractat de Macer. Per a altres noms catalans, antics i moderns, consulteu el seu magnífic recull *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes* (Barcelona 1954).

- [**cascall**,] fol. 30. *Papaver somniferum* L. N'hi ha de tres menes : de flor blanca, de flor vermella i de flor groguenca. Aquesta darrera — de flor que «tira a color groga» i que és «no molt blanca ne molt ver-meyla» — deu correspondre a una forma hibridògena.
- cascayl = cascall.**
- cascayl de flor blanca**, fol. 30. *Papaver somniferum* L. subsp. *hortense* (Gars.) Thell.
- cascayl de flor vermeyla**, fol. 30. *Papaver somniferum* L. subsp. *nigrum* (Gars.) Thell. Es distingeix perquè «ha la flor vermeyla e la sement ben negra».
- ceba**, fol. 32. *Allium cepa* L.
- celiandre**, fol. 26. *Coriandrum sativum* L.
- celònia**, fol. 47. *Chelidonium majus* L.
- centàurea**, fol. 43. *Centaureum umbellatum* Gilib.
- [**cerfull**,] fol. 25. *Anthriscus cerefolium* (L.) Hoffm.
- cerfuyl = cerfull.**
- cídula**, fol. 21. *Rumex acetosa* L., *Rumex acetosella* L.
- cirera**, fol. 64. Fruit de *Prunus avium* L.
- citoval**, fol. 59. *Zedoaria rotunda* L.
- [**ciuró**,] fol. 62. *Cicer arietinum* L.
- col**, fol. 35. *Brassica oleracea* L.
- colobrina = colombrina.**
- colombrina**, fol. 55. *Bryonia dioica* Jacq.
- comí**, fol. 58. *Cuminum cyminum* L.
- donzell**, f. 1. *Artemisia absinthium* L.
- dragoneta**, fol. 48. *Arum dracunculus* L.
- dregoneta = dragoneta.**
- elàbor = lèbor.**
- elàborum = lèbor.**
- encens**, fol. 61. *Boswellia carteri* Birdw.
- espich**, fol. 60. *Lavandula spica* L.
- exens = encens.**
- fava**, fol. 62. Sement de *Vicia faba* L.
- fenoyl = fonoll.**
- figa**, fol. 6. Fruit de *Ficus carica* L.
- figua = figa.**
- [**fonoll**,] fol. 20. *Foeniculum vulgare* Mill. var. *capillaceum* (Gilib.) Burn. (= *Foeniculum officinale* All.).
- fonoyl = fonoll.**
- galangau**, fol. 59. *Marantha galangala* L.
- gingiva**, fol. 63. *Zingiber officinale* Rosc.
- girofle**, fol. 59. *Caryophyllus aromaticus* L.
- gramandrea**, fol. 43. *Teucrium chamaedrys* L.
- [**hisop**,] fol. 9. *Hysoppos officinalis* L.
- hordi = ordi.**
- isop = hisop.**
- jonsa**, fol. 45. *Cyperus longus* L. També *Aphyllanthes monspeliensis* L.
- lansolada = plantatge menor.**
- lapassa**, fol. 44. *Arctium lappa* L.
- latuga**, fol. 22. *Lactuca sativa* L.
- lèbor blanc**, fol. 49. *Veratrum album* L.
- lèbor negre**, fol. 50. *Helleborus niger* L.
- lengua bovina**, fol. 33. *Anchusa azurea* Mill.
- letuga = latuga.**
- levístich**, fol. 27. *Levisticum officinale* Koch.
- lèvor blanc = lèbor blanc.**
- liri blanc**, fol. 24. *Lilium candidum* L.
- liri blau**, fol. 9. *Iris germanica* L.
- lorer**, fol. 11. *Laurus nobilis* L.
- magrana**, fol. 64. Fruit de *Punica granatum* L.

- malrubi = marrubi.**
malva, fol. 54. *Malva* sp. pl.
malvisch, fol. 12. *Althaea officinalis* L.
marrubi, fol. 8. *Marrubium vulgare* L.
mellithó = mellitó.
mellitó, fol. 46. *Melilotus officinalis* (L.) Medik.
miHefòlium, fol. 52. *Achillea millefolium* L.
mirra, fol. 56. *Balsamodendron myrrha* Nees.
móra, fol. 64. Fruit de *Morus nigra* L.
[morella], fol. 52. *Solanum nigrum* L.
moretort = morretort.
moreyla = morella.
morretort, fol. 28. *Lepidium sativum* L.
morotort = morretort.
morrotort = morretort.
[mostalla] = sanabre.
mostaya = mostalla.
mostaylla = mostalla.
nepta, fols. 18, 42. *Nepeta cataria* L.
nou, fol. 64. Fruit de *Juglans regia* L.
ordi, fol. 28. *Hordeum vulgare* L.
orenga, fol. 38. *Origanum vulgare* L.
ortiga, fol. 2. *Urtica* sp. pl.
oruga, fol. 29. *Eruca sativa* Gars.
paliol = polliol.
pallada, fol. 56 [?]. Segons l'autor, n'hi ha de tres natures : «la I.^a és gran, e l'altra aguda ... e'l tercer ... dien-li cadan».
pastenaga = safanària.
pebre, fol. 57. *Piper nigrum* L. («E són .III. maneres de pebre : la .I. negre, l'altre blanch, e l'altre lonch».)
pelitre, fol. 58. *Anthemis pyrethrum* L.
peònia, fol. 45. *Paeonia officinalis* (L.) Gouan.
pera, fol. 64. Fruit de *Pyrus communis* L.
plantatge major, fol. 3. *Plantago major* L.
plantatge menor, fol. 4. *Plantago lanceolata* L.
poliïol = polliol.
poliïol, fol. 19. *Mentha pulegium* L. També les espècies *Satureja fruticosa* (L.) Bég. (= *Micromeria marifolia* Benth.) i *Teucrium polium* L. ssp. *polium*.
porro, fol. 16. *Allium porrum* L.
présech, fol. 64. Fruit de *Prunus persica* (L.) Batsch.
présech moylar, fol. 64. Fruit d'una varietat de cultiu de *Prunus persica* (L.) Batsch.
pruna, fol. 64. Fruit de *Prunus domestica* L.
quinqüefòlium, fol. 54. *Potentilla reptans* L.
rahim = raym.
rava, fol. 44. *Raphanus sativus* L.
raym, fol. 63. *Vitis vinifera* L.
romaní, fol. 41. *Rosmarinus officinalis* L.
romer = romaní.
rosa, fol. 22. *Rosa* sp. pl.
ruda, fol. 5. *Ruta graveolens* L.
sadra = sedrea.
safanària, fol. 46. *Daucus carota* L.
salse, fol. 54. *Salix alba* L.
sàlvia, fol. 13. *Salvia officinalis* L.
sanabre, fol. 33. *Sinapis alba* L.
santàurea = centàurea.
seba = ceba.
sedrea, fol. 26. *Satureja hortensis* L.
seliandre = celiandre.
senixó, fol. 46. *Senecio vulgaris* L.
serfuyi = cerfull.
sídula = cidula.
sirera = cirera.
siuró = ciuró.

timó, fol. 27. *Thymus vulgaris* L.

[**ulló**], fol. 44 [?].

nyló = **ulló**.

verdolaga, f. 22. *Portulaca oleracea* L.

veyleon, fol. 53. *Hyoscyamus albus*

L., *Hyoscyamus niger* L.

viola, fol. 6. *Viola odorata* L. i altres espècies afins («e són de tres maneres: blanques, vermelles e blanques»).

LLUÍS FARAUDO DE SAINT-GERMAIN †

[NOTA. — El general Lluís Faraudo de Saint-Germain, Membre de la Secció Filològica de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, morí el dia 16 de setembre de 1957, sense haver pogut veure més que les galerades d'aquest treball. Les proves compaginades han estat corregides pel senyor Jordi Carbonell — que ha confrontat el text del Macer amb la còpia, deguda a Mn. Antoni Griera, del manuscrit de París que Faraudo adoptà com a bàsic — i per mi. A nosaltres dos, doncs, han d'ésser atribuïts els errors que hagin pogut esmunyir-se en aquesta edició del *Libre de les herbes*, amb tant d'amor preparada per l'illustre traspasat.

Les indicacions de canvi de corondell que hom trobarà a faltar, en les anotacions marginals, per als folis 1, 15, 33, 37, 42, 44, 45, 48, 51, 52, 55, 57-60 i 65, manquen en la mencionada còpia de Mn. Griera. — R. A. i S.]